

ATAD

Makale Türü: Araştırma makalesi

Geliş Tarihi: 29.04. 2021

Kabul Tarihi: 04.07. 2021

Article Type: Research article

Submitted: 29.04. 2021

Accepted: 04. 07. 2021

Yaşar SEMİZ¹ - GÜNGÖR TOPLU²

BARKER RAPORU: ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ DÖNEMİNDE İKTİSADİ KALKINMAYI HIZLANDIRMAK AMACIYLA YABANCI UZMANLARA HAZIRLATILAN ÖRNEK İNCELEME

Öz: İkinci Dünya Savaşından sonra Marshall Planı çerçevesinde alınacak yardımla gelişmeye başlayan Türk- Amerikan İlişkileri, Türkiye'nin Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (International Bank for Reconstruction and Development "IBRD") ve Uluslararası Para Fonu'na (International Money Fund "IMF") üye olması ile gelişmeye devam etmişti. Bu gelişmelerin ardından 1950 öncesi CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) iktidarının son Hükümeti olan Şemsettin Günaltay'ın Başbakanlığı döneminde Türk ekonomisinin kalkındırılması için incelemeler yapmak üzere Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankasından bir uzman heyet davet edilmiş, Banka da James M. Barker başkanlığındaki bir heyeti Türkiye'ye göndermeye karar vermişti. Demokrat Partinin iktidara geldiği 14 Mayıs 1950 seçimlerinin ardından Haziran 1950 de Ankara'ya gelerek çalışmalarına başlayan heyet üyeleri, 8 Eylül 1950'de Türkiye'den ayrılmıştı. Heyetin hazırladığı rapor 15 Mayıs 1951'de Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası Başkanlığına teslim edilmişti. Rapor, Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası tarafından da gözden geçirildikten kısa bir süre sonra Cumhurbaşkanı

¹ Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, ysemizselcuk@edu.tr, ORCID <https://orcid.org/0000-0002-9204-8014>

² Öğr. Gör., Selçuk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, gtoplu@selcuk.edu.tr, ORCID <https://orcid.org/0000-0002-0511-3528>

Celal Bayar'a iletilmişti. Rapor Türkiye'de de bir uzman heyeti tarafından incelendikten sonra Başbakanlık makamına sunulmuştu. Rapor, iki kısım ve on üç fasıldan oluşmaktadır. İlk kısımda Türkiye'nin Ekonomik problemleri, tarihi gelişimi ile birlikte belirtilmekte, ikinci kısımda ise izlenmesi gereken politikalar ve uygulanacak programın finansmanı ele alınmaktadır. Raporun öngördüğü tavsiyeler iki büyük başlık altında toplanabilir. Bunlardan ilki, iktisadi kalkınmayı engelleyen unsurların tashihiine ait tedbirlerdir. İkincisi ise, Türkiye'nin ihtiyaçlarına ve imkânlarına uygun bir iktisadi kalkınma programının hazırlanmasıdır. Birinci grupta iktisadi işlerde koordinasyon ve daha iyi bir yönetim mekanizmasının kurulması, ikinci grupta da tarım alanına ait sorunlarla teknik ve idari personel yetiştirilmesine ağırlık verilerek dengeli bir kalkınmanın şartları incelenerek öneriler yapılmaktadır. Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası tarafından hazırlanan raporun Banka ile Türkiye arasında mâli ve teknik yardım konusundaki müzakerelere esas olması bekleniyordu. Ancak Banka ve Hükümet arasında bazı konularda görüş farkları belirmiş ve arzu edilen iş birliği tam olarak gerçekleşmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası, Barker, Türkiye, Kalkınma, Rapor, Menderes Hükümeti

Barker Report: A Case Study Prepared by Foreign Experts to Accelerate Economic Development in the Transition to Multi-Party Life

Abstract: Turkey-US Relations, which started to develop after the World War II with the aid to be received within the framework of the Marshall Plan, continued to promote with the membership of Turkey in the International Bank for Reconstruction and Development and the International Monetary Fund. After these developments, an expert committee from the International Bank for Reconstruction and Development Bank was invited to conduct investigations for development of the Turkish economy during the Prime Ministry period of Şemsettin Günaltay, the last government of the CHP government before 1950, and the Bank had decided to send a committee to Turkey under the presidency of James M. Barker. After Democrat party came to power with the elections held on May 14, 1950, the members of the committee who came to Ankara started its work in June 1950 left Turkey on September 08, 1950. The report prepared by the committee was submitted to the International Bank for Reconstruction and

Development on May 15, 1951. The report was submitted to Celal Bayar, the President, shortly after it was reviewed by the Bank. The report was also submitted the Prime Minister's office in after being examined by an expert committee in Turkey. The report consists of 2 parts and 13 chapters. In the first part, Turkey's economic problems are stated along with the historical development, and in the second part, the policies to be followed and the financing of the program to be implemented are discussed. Recommendations set up by the report can be grouped under two main headings. The first of these is the measures for the correction of the factors that prevent economic development. The second is the preparation of an economic development program suitable for needs and capabilities of Turkey. In the first group, the coordination and establishment of a better management mechanism in economic affairs, and in the second group, the problems related to the field of agriculture and the training of technical and administrative personnel are emphasized, and the conditions of a balanced development are examined and recommendations are made. The report prepared by the International Bank for Reconstruction and Development was expected to be a basis to the negotiations on financial and technical assistance between Turkey and the Bank. However, at the end of the initial contacts between the Bank and the Government, some dissents emerged and the desired cooperation was not fully carried out.

Keywords: International Bank for Reconstruction and Development, Barker, Turkey, Development, Report, Menderes Governmen

Giriş

İkinci Dünya Savaşı'na girmemesine rağmen ekonomik olarak savaştan en çok etkilenen ülkelerden birisi de Türkiye'dir. Türkiye, savaşın sona ermesiyle birlikte bir taraftan kendi içinde ekonomik toparlanma gayretleri içine girerken diğer taraftan da yeniden yapılanan dünyada Batı Bloğu içinde yer alarak iktisadi yardım alabilmek için arayışlara başlamıştı. Bu ortamın altyapısı için hazırlanan "1946 İvedili Beş Yıllık Sanayi Planı"; içinde yer alınmak istenilen Batı Bloğu tarafından, Türkiye'de uygulanmakta olan devletçilik politikasının bir devamı niteliğini taşıdığını ve yabancı sermaye sahiplerinin Türkiye'ye yatırım yapması için yeterli olmadığı gerekçesi ile kabûl görmedi. Bir yıl sonra Kemal Süleyman Vaner öncülüğündeki bir heyete "1947 Türkiye iktisadi Kalkınma Planı"

Yaşar SEMİZ-Güngör TOPLU

Barker Raporu: Çok Partili Hayata Geçiş Döneminde İktisadi Kalkınmayı Hızlandırmak Amacıyla Yabancı Uzmanlara Hazırlanan Örnek İnceleme

(Vaner Planı) hazırlatıldı. Plan, 1946 İvedili Sanayi Planı'nun aksine, sanayi yerine tarım sektörüne öncelik vermekte, dış kaynaklara ve ekonomide özel kesime dayalı bir gelişmeyi hedefleyerek, ulaşım ve haberleşme gibi altyapı yatırımlarında yoğunlaşmayı öngörmektedir. Ulaşım ve haberleşme yatırımlarına öncelik verilmesinin arkasındaki temel mantık, tarımsal ürün ve hammaddelerin dış pazarlara transferi önündeki engelleri kaldırmak ve üretimdeki metalaşma sürecini hızlandırmaktır. Finansmanının yüzde 50'sini iç, yüzde 50'sini dış kaynaklardan sağlaması düşünülmektedir. Ancak bu plan da uluslararası yardımlar için yeterli bulunmadığı için resmi olarak uygulamaya konulamadı. Bu gelişmenin ardından Türkiye, Batı Dünyası ile irtibatını sürdürebilmek ve tarımsal gelişmeyi sağlayabilmek için 1947 yılında Amerika'dan Marshall Planı'nı kapsamına alınması istedi. Tarımsal makine ve teçhizat alımı için 615 milyon dolar yardım yapılması talebinde bulundu. Uluslararası ilişkilerde kısa sayılabilecek bir süre içinde Amerikan hükümeti tarafından Türkiye'nin isteği uygun görüldü. Türkiye, Yardımlara daha kolay ulaşabilmek için 1 Şubat 1947'de de International Bank for Reconstruction and Development (IBRD- Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası'na, 11 Mart 1947'de de International Money Fund (IMF) - Uluslararası Para Fonu'na üye oldu³. Bu gelişmelerin ardından 4 Temmuz 1948'de ABD ile imzaladığı Ekonomik İş Birliği Antlaşması⁴ ile Marshall Yardımından faydalanmaya başladı ve 1947- 1950 yılları arasında 496 milyonu bağış, 328 milyonu da kredi olmak üzere toplam 824

---

³19 Şubat 1947 tarihli oturum, 19.2.1947 Tarihli ve 5016 Sayılı Milletlerarası Para Fonu ile Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasına Katılmak İçin Hükümete Yetki Verilmesine Dair Kanunun, *TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 8*, 14 Şubat 1947 44. Birleşim, 168-169.; *TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 8, C. 4, Toplantı 1*, 19. Şubat 1947 46. Birleşim, 248, 255, 261 ve 289.; Richard D. Robinson, *The First Turkish Republic- A Case Study in National Development*, Harvard University Press,(Cambridge, Massachusetts 1963), Chronology, s. 310.; Erdiç Tokgöz, *Türkiye'nin İktisadi Gelişime Tarihi (1914– 2001)*, 6. Bs., (Ankara: İmaj Yayınları,2001), 122.

⁴*Cumhuriyet ve Son Posta*, (5 Temmuz 1948); Anlaşmanın mecliste onaylanması *Cumhuriyet ve Son Posta*, (9 Temmuz 1948); "Türk- Amerikan Dostluğunu Kuvvetlendiren Anlaşma", (Baş yazı) *Cumhuriyet*, 10 Temmuz 1948

milyon (294 milyon dolar) yardım aldı⁵. Bu gelişmelerin ardından önce American Standart Oil Őirketi'nden Max Weston Thornburg'un başkanlığında bir heyet, ardından da Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası'na bağlı bir heyet Türkiye'ye davet edildi. Thornburg Heyeti 1949 - 1950 yıllarında yaptığı incelemeler sonucunda 1949 yılında "*Türkiye Nasıl Yükselir?*" ve 1950 yılında yazdığı "*Türkiye'nin Ekonomik Durumunun Tenkidi*" adlı iki çalışmayı rapor olarak hükümete sunmuřtu⁶. Raporun ardından Türkiye'ye çok sayıda yabancı uzmanın gelmesine rağmen önerileri çok fazla dikkate alınmamış dolayısıyla da kalkınmada beklenen fayda saęlanamamıřtır⁷.

Türkiye, 1949 yılında yardım için Dünya Bankasına da başvurmuş, Banka aynı yıl James Barker başkanlığında bir heyeti incelemeler yapmak üzere Türkiye'ye göndermiştir. Barker ilk tespitlerinin ardından ülkesine dönerken ikinci gelişinden sonra raporunu sunacağını ifade etmişti. Ancak Türkiye'de 14 Mayıs 1950'de yapılan seçimleri büyük bir ekseriyetle Demokrat Parti kazanınca CHP iktidarı devretmek zorunda kaldı.

Seğimlerinden sonra Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası'na bağlı heyet bu kez Demokrat Parti Hükümetinin daveti üzerine ikinci kez 15 kişilik bir ekiple Türkiye'ye gelerek Türkiye'de ekonominin içinde bulunduğu durumla ilgili incelemeler yapmış, incelemelerinin sonucunda geniş bir rapor hazırlayarak Mayıs 1951'de Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a sunmuştu. Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası Heyeti'nin Başkanı Barker'in adı ile bilinen rapor, Demokrat Parti'nin on yıl süren iktidarı döneminde hükümet politikalarına önemli ölçüde yön vermiştir. Bu çalışmada, Barker Heyeti'nin Türkiye'ye gelişi, incelemeleri, sundukları rapor ve raporun Türkiye üzerindeki etkileri incelenecektir.

---

⁵Refii Şükrü Suvla, "*Türkiye ve Marshall Planı*", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 10, S. 1-4, (İstanbul 1949), 162- 165.; Esat Şibay, "*Marshall Planı ve Türkiye*", *Çalışma*, S. 27, (s. 11- 16), (Nisan, Mayıs, Haziran 1949), 11- 19, "*Türkiye'de Marshall Planı*", *Türkiye İktisat Mecmuası*, S. 42, (Ocak 1952), 42- 49., s. 48'de toplam alınan yardım (nakit ve malzeme yardımı) 1.411 milyon olarak görölüyor.

⁶ Yaşar Semiz, Güngör Toplu, "*Cumhuriyet Döneminde Amerikan Emperyalizminin Türkiye'ye Girişi: Thornburg Raporu*", *Toplum Bilimleri Dergisi - Journal of SocialSciences*, Aralık / December 2019, 27, 455-484.

⁷ Üç yıldız (rumuz), "*Türkiye'nin İktisadi Kalkınması*", *Yeni İstanbul*, (3 Ocak 1950), 3.

Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası ile İrtibata Geçilmesi

Türkiye, II. Dünya Savaşı sonrasında gerek kendi imkânları ile gerekse yabancı uzmanlara hazırlattığı raporlardan istediği neticeleri alamamasına rağmen Batı ile iktisadi ilişkileri kesmedi. Avrupa Ekonomik Konseyi ile iş birliği için girişimleri sürdürülmüştü.⁸ Yardımın ön şartı gibi görülen ticaretin serbestleştirilmesi⁹, özel teşebbüsün canlandırılması¹⁰ ve dış yardımın daha kolay bir yolla alınabilmesi için kurulan Sanayi Bankası aracılığıyla Milletlerarası Bankadan yardım alınabilmesi çalışmalarına aralıksız devam etmişti¹¹.

Türkiye, 1949 yılında üyesi bulunduğu Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası¹² ile irtibata geçerek ülkenin iktisadi kalkınması hakkında incelemeler yapmak üzere bir heyet göndermesi talebinde bulunmuştu¹³. Bu talep üzerine Uluslararası Banka, borç verme bürosundan G. Stewart Mason ve William Diamond ile İktisadi Bürodan E. Harison Clarck'ı Türkiye'ye gönderme kararı almıştı. Heyet Türkiye'nin iktisadi bakımdan kalkındırılması çerçevesinde hükümetle görüşmeler yapmak ve bir program dâhilinde Uluslararası Banka tarafından hangi projelerin desteklenebileceği konusunu belirlemek amacıyla 16 Ocak 1949'da dört hafta süre ile görev yapmak üzere Türkiye'ye gelmeye karar vermişti¹⁴. Mason, Diamond ve Clarck'ın ardından Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası Müdür Yardımcısı M. Lee Garner başkanlığında bir heyet daha Türkiye'ye gelmişti¹⁵.

---

⁸*Yeni İstanbul*, (3 ve 4 Ocak 1950), 3.

⁹ Üç yıldız (rumuz), *Yeni İstanbul*, (12 Ocak 1950), 3.

¹⁰ Bir yıldız (rumuz), *Yeni İstanbul*, (15 Ocak 1950), 3.

¹¹*Yeni İstanbul*, (1 Ocak 1950), 3.

¹² Bedri Gürsöy, "Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası", *Yeni İstanbul*, (5 Nisan 1950), 5.; Bankanın kuruluşu ve faaliyet alanı ile ilgili bakınız *İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi*, C. 7, (İstanbul 1952), 252- 256.

¹³Osman Okyar, "Türk Devlet Planı Meselesi", *Yeni İstanbul*, (27 Aralık 1949), 3. Okyar, bu yazısını yazdığı dönemde henüz Barker tarafından hazırlanan raporun içeriğinin açıklanmamış olduğunubelirtmektedir.

¹⁴*Yeni Sabah*, (17 Ocak 1949), 3.

¹⁵*Yeni Sabah*, (6 Mart 1949), 1.; Osman Okyar, "Türk Devlet Planı Meselesi", 3.

Garner, incelemelerden sonra heyeti adına yaptığı açıklamada, daha önce Türkiye hakkında çok Őey iŐittiđini, gördükleri ve arkadaŐlarının kendisine verdiği bilgilerin, duyduklarını teyit ettiğini söyledi. Ardından Türkiye'nin iktisadi alanda geniş gelişme imkânlarının bulunduğunu ve öncelikle dünya piyasasında kolay müŐteri bulabileceği zirai alanda ilerleme kaydetmesi gerektiğini, bunun yanı sıra mevcut yolların ve limanların elden geçirilmesi ve yenilerinin ilave edilmesinin bir zaruret olduğunu ifade etti. Bir gazetecinin Türkiye'de ne gibi projeler üzerinde incelemelerde bulduklarını sorması üzerine ise Türk Hükümeti'nin çeşitli sahalarda hazırladığı kalkınma projeleri üzerinde incelemeler yaptıklarını, hükümetin kendilerine verdiği projeler arasında zirai kalkınma, enerji santralleri, yeni endüstri tesisleri, liman ve nakliye işleri gibi projelerin bulunduğunu, incelemelerinin devam ettiğini ve bunlara ait çalıŐmalarla ilgili raporun Washington'da tamamlanacağını belirtmişti. Türkiye'nin projelerin tamamlanması için herhangi bir kredi talebinde bulunup bulunmadığı Őeklindeki soruya ise herhangi bir resmi talebin olmadığını ifade etmekle birlikte bazı projelerini Marshall Planı, bazılarını da Banka kanalı ile finanse etmek istediğini ve esasen Türkiye'nin Kalkınma Bankası ile bir iktisadi iş birliği anlaŐmasının mevcut olduğunu ifade etmiŐti¹⁶. 24 Mart'ta yaptığı açıklamada ise Türkiye'ye verilecek borçla ilgili olarak yakında bir anlaŐmaya varılacağı kannatinde olduğunu aıklamıŐtı¹⁷.

Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası da yıl sonu raporuna ilave olarak Şubat 1950'nin başında yayımladığı raporunda Türkiye'nin iktisadi bakımdan desteklenebilmesi için iki tasarı üzerinde durduklarını, bunlardan ilkinin özel sanayiye yardımda bulunmak olduğunu ancak özel sanayiye yardımcı olabilmek için bir an önce Türkiye'de bir "*Türk Sanayi Bankasının*" kurulmasının gerektiğini, devlete yapılacak desteğin ise önemli lde Türkiye'de ziraati kalkındıracağını ve Türk Hükümetinin talebi üzerine iktisadi gelişmeler konusunda incelemeler yapmak için bir heyetin gönderileceğini yazmıŐtı¹⁸.

Bu gelişmenin ardından hem Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası'nın sağlayacağı kredinin esaslarını tespit etmek üzere bankanın temsilcileri olarak

---

¹⁶ "Beynelmillel Banka ile Türkiye'nin Münasebet", *Cumhuriyet*, (3 Mart 1949).; *Yeni İstanbul*, (6 Mart 1949), s. 1 ve 3.

¹⁷*Cumhuriyet*, (24 Mart 1949).

¹⁸Nakleden *Cumhuriyet*, (10 Şubat 1950), 1- 3.

Yaşar SEMİZ-Güngör TOPLU

Barker Raporu: Çok Partili Hayata Geçiş Döneminde İktisadi Kalkınmayı Hızlandırmak Amacıyla Yabancı Uzmanlara Hazırlanan Örnek İnceleme

Mr. Johnson ve Mr. Diamond hem de İktisadi İş Birliği İdaresi Tarım Uzmanı Hugh Richine başkanlığındaki bir heyet Türkiye'ye gelmiştir. Hugh Richine, Marshall Planı gereğince Türkiye'ye getirilen zirai aletlerin işleyişi ve kullanılış şekilleri üzerinde Orta ve Batı Anadolu ile Marmara Bölgesi'nde incelemelerde bulunmuştu. 6 Şubat 1950'de ABD Büyükelçiliğinde yaptığı basın açıklamasında o güne kadar Türkiye'ye 2.000 traktörün satıldığını, 2.000 traktörün yolda bulunduğunu, 2.000 traktörün daha sipariş alındığını ifade etmişti. Türk ziraatçısının traktörü kullanmaya çok hevesli olduğunu, hükümetin tarım aletlerini sattığı bürolarda ve çiftçilerin toplanabildiği belirli mekânlarda tarım makineleri kullanımı konusunda çiftçinin aydınlatılmasının önemi üzerinde durmuş, ilerleyen günlerde incelemelerine Doğu ve Güney Doğu vilayetlerinde sürdüreceğini söylemişti¹⁹.

Mr. Johnson ve Mr. Diamond ise Amerikan Başkonsolosluğunda yaptıkları basın toplantısında sanayiciler tarafından kurulması istenen bankaya²⁰ Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası'nın sağlayacağı kredi esaslarının tespiti ve tetkiki ile meşgul olmak üzere Türkiye'ye geldiklerini dile getirmişlerdi²¹.

Bu açıklamalardan kısa süre sonra bir Amerikan gazetesinde "*Yabancı Gözüyle Bugünkü Türk Ekonomisinde Özel Teşebbüsün Yeri*" başlıklı makale yayımlanmıştı. Makalede Türkiye'de Dünya Bankasını idare edenlerin arzusuna uyularak özel teşebbüsün serbestleştirilmesine imkân verileceğine değinilmiş ve bütün endüstri faaliyetlerinin devletin kontrolü altında bulundurulduğu Türkiye'de, devlet adamlarının bu alışkanlıktan vazgeçmeye hazır oldukları belirtilmişti. Yazının devamında Dünya Bankası'nın Türkiye'ye verilmek üzere 50 milyon Dolar civarında bir istikraz için görüşmeleri sürdürdüğünü ve bu rakamın 15 milyon dolarlık kısmının İstanbul ve İzmir Limanı için, 22 milyon dolarlık kısmının Seyhan Nehri üzerinde kurulacak baraj ve sulama kanalları için, 12,5 milyon dolarlık kısmının ise özel teşebbüsün finansmanı için ayrılacağı

¹⁹*Yeni İstanbul*, (7 Şubat 1950), 3.

²⁰ Kastedilen Banka 50 milyon Lira sermaye ile kurulması planlanan Türkiye Sanayi ve Kalkınma Bankasıdır. *Cumhuriyet*, (26 Şubat 1950), 1.

²¹*Yeni İstanbul*, (11 Şubat 1950), 1.

ifade edilmiřti²². Açıklamaların ardından Türk Hükümeti, Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası'ndan alınacak kredinin detaylarının görüşülmesi için Muammer Çavuşoğlu, Fatin Rüştü Zorlu, Saip Nadi Ergin ve şefik İnan'dan oluşan bir heyeti Amerika'ya göndermeye karar vermiřti²³.

1950 yılının başında Türkiye'ye gelen Amerikan ekonomisinin en önemli simalarından New York Dillon Read Co şirketinin Meclis İdare Reisi General William Draper, Ankara'da gazetecilere verdiği demeçte Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası heyeti tarafından hazırlanan rapora değinerek "*Johnson ve Barker tarafından hazırlanan plan tahakkuk ettirilirse Türkiye'ye geniş bir Amerikan sermayesinin akacağını*" ancak Amerika'nın Türkiye ile ne şekilde işbirliği yapacağının henüz belli olmadığını dile getirmiřti²⁴.

Bu gelişmeler yaşanırken Türkiye'de 14 Mayıs 1950'de yapılan seçimlerde Batı ile iktisadi temaslar kurmaya çalışan ancak henüz bir neticeye ulaşamayan CHP, seçimleri kaybederek görevi Demokrat Parti'ye bırakmıştı. Demokrat Parti seçim çalışmaları sırasında ekonomik alanda CHP'den farklı olarak daha liberal bir iktisadi politika izleyeceğini açıkça dile getirmişti. Onların bu doğrultudaki açıklamaları Batı ile daha kolay irtibat kurulacağı mesajını veriyordu. Nitekim Demokrat Parti, iktidara geldikten sonra ekonomik alanda özel sektör lehine bazı değişiklikler yaptı. Bir taraftan yabancı sermayenin Türkiye'ye gelebilmesi için reform girişimlerine başlandı diğer taraftan da Dünya Bankası ile yeniden irtibata geçildi.

James Barker Heyetinin Türkiye'ye Gelişi

14 Mayıs 1950 seçimlerinin ardından İktidara gelen Demokrat Parti hükümet programında seçim sürecindeki beyanları doğrultusunda dış politikada değişikliğe gidilmeyeceği, Marshall yardımı ve yabancı sermayeden geniş şekilde faydalanılacağı, iktisat teknolojisinin güçlendirilmesinin hızlandırılacağı, Devletçiliğin ancak zaruret halinde sürdürüleceği, ticarete serbestleşmeye gidileceğini açıkladı. Açıklama, Türkiye ile iktisadi işbirliğini geliştirmek isteyen

---

²²Wall Street Journal gazetesinden nakleden *Yeni İstanbul*, (15 şubat 1950), 2 ve *Yeni İstanbul*, (20 şubat 1950), 3.

²³*Yeni İstanbul*, (20 Mart 1950), 2.

²⁴*Yeni İstanbul*, (15 Ocak 1950), 1.

Yaşar SEMİZ-Güngör TOPLU

Barker Raporu: Çok Partili Hayata Geçiş Döneminde İktisadi Kalkınmayı Hızlandırmak Amacıyla
Yabancı Uzmanlara Hazırlanan Örnek İnceleme

başta Amerika olmak üzere Batı Dünyası için önemliydi²⁵. Beyanlar doğrultusunda ilk harekete geçen Amerika'nın Marshall Planı Türkiye temsilcisi Mr. Dorr oldu. Celal Bayar'la görüşen Dorr, görüşmenin ardından yaptığı açıklamada yardımların aksamadan sürdürülebilmesi için alınması gereken tedbirler üzerinde durduklarını beyan etmişti²⁶. Bayar da Marshall Planı konusunda iş birliğinin devam edeceğini açıklamıştı²⁷.

İktidarın fiilen devir ve tesliminin yapıldığı 22 Mayıs günü²⁸ Merkez Bankası, Türk ekonomisinin kalkındırılması için incelemeler yapmak üzere Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası'ndan bir heyetin Bankanın davetlisi olarak Türkiye'ye geleceğini duyurdu. Geleceği açıklanan isimler arasında James Barker de yer alıyordu. Barker, 1949'da Türkiye'ye gelmiş olan Uluslararası Bankanın heyeti içinde de yer almış²⁹ ve kendisinden Türkiye'nin iktisadi kalkınmasını sağlayacak bir plan hazırlaması istemişti. Barker, raporunu ikinci gelişinden sonra hazırlayacağını açıklamıştı³⁰. Yeni kurulan Menderes Hükümeti de Dünya Bankası heyetinin faaliyetlerine olumlu yaklaşmış ve Heyet ikinci kez Türkiye'ye gelmişti.

14 kişilik heyet James A. Barker'le birlikte Duke Üniversitesi İktisat Profesörü B. U. Ratchford (İkinci Başkan), Bankacılık Hesap Uzmanı E. Roger Hondeling, Enerji Uzmanı Theodore J. Kauffeld, İktisatçı Robert W. Kerwin, Milletlerarası Tarım Teşkilatı Uzmanı (eski Saskatchewan Üniversitesi Dekanı) Lawrence E. Kirk, Amerika Birleşik Devletlerinde Vanderbilt Üniversitesi Zirai İktisat Profesörü William H. Nicholls, Genel Sağlık Uzmanı William P. H. Lightbody, Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası Borç Verme Uzmanı Emery E. Olson, Maliye Uzmanı Robert A. Rennie, Bölge Uzmanı ve Etüt Yardımcısı Richard D. Robinson, Milli Ekonomi Hesapları ve Yatırım Uzmanı Murray Ross, İdari Yardımcı Eguene Troy, Sekreter Rosalinde Williams ve bir irtibat memurundan

²⁵Yeni İstanbul ve Yeni Sabah, (30 Mayıs 1950), 1.

²⁶Yeni İstanbul ve Yeni Sabah, (17 ve 18 Mayıs 1950), 1.

²⁷Yeni İstanbul, (19 Mayıs 1950), 5.

²⁸Yeni İstanbul, (22 Mayıs 1950), 1.

²⁹ Barker'in da aralarında bulunduğu o heyette, Gl. William, H. Draper ve Johanson yer almıştı. Yeni İstanbul, (15 Ocak 1950), 3.

³⁰Zafer, (22 Mayıs 1950), 2.

oluşuyordu. Heyet, 18 Haziran 1950'de Amsterdam'dan uğakla İstanbul'a geldi³¹. Onları Havaalanında Türkiye adına Hayrettin Özansoy karřıladı³².

Türk Hükümeti ve Banka tarafından heyetin görevleri; Milli iktisadımızın genel olarak incelenmesi, yatırımların evvela hangi ekonomi sektörlerine ve bu sektörler içerisinde hangi tipte teşebbüslere tahsis edilmesi gerektiği hususunun araştırılması, Türkiye'nin zirai ve sınaı istihsalini arttırmaya ve tevzi sisteminin ıslahına yönelik yöntem ve tedbirlerin bulunması, Türkiye'nin kalkınma gayelerine ulaşmasını sağlayacak mali ve idari mekanizmaların tespiti şeklinde açıklandı³³.

Barker, kendisi ile görüşen Anadolu Ajansı muhabirine, Türkiye'ye tekrar gelmekten duyduğu mutluluğu dile getirdikten sonra genel hatlarıyla mensubu buldukları ve Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 47 ülkenin katılımıyla kurulmuş olan Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası'nın kuruluş amaçları ve üstlendiği temel konular hakkında bilgi vermişti. Bu konulardan birisinin, üye ülkelerin ekonomik gelişmelerini kolaylaştırmak maksadıyla incelemeler yapmak ve o ülkelerin daha iyi ekonomik şartlara kavuşmalarını sağlamak için gerekli raporları hazırlamak olduğunu belirtmişti. Türkiye'nin de bu Bankanın bir üyesi olduğuna vurgu yaptı. Türkiye'ye hükümetin daveti üzerine iktisadi alanda incelemeler yapmak üzere geldiklerini, heyette yer alan hiçbir üyenin şahsi veya politik bir amacının bulunmadığının altını çizdi. Hiçbir önyargı barındırmadan üç ay süre ile Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde incelemeler yapacaklarını ve Türkiye'nin ekonomik gelişmesine daha fazla katkı sağlamak

---

³¹*Cumhuriyet ve Yeni Sabah, Vatan*, (19 Haziran 1950), 1; *Akşam ve Yeni İstanbul*, (19 Haziran 1950), 2.; Gıyas Akdeniz, "Barker Raporu", *Yeni İstanbul*, (1 Temmuz 1951).; Reşat Aktan, *Türkiye Ziraatına Ait Görüşler*, TMMOB Ziraat (Mühendisleri Odası yayını, Ocak 1962), 125.; Cihat İrem, "Türkiye Ekonomisi Kalkınma Programı İçin Tahlil ve Tavsiyeler- Barker Raporu", *Türkiye İktisat Mecmuası*, (13- 26), S. 36, (Temmuz 1951), 13.

³²Hayrettin Ozansoy 1915 Kütahya doğumludur. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirdikten sonra Washington, Paris ve Londra Büyükelçiliklerinde ekonomi maliye müşaviri, Türk Standartları Enstitüsü Genel Sekreter Yardımcılığı görevlerinde bulunmuştu. 6 Kasım 1983'te Diyarbakır Milletvekili seçilmiş, Kasım 1987'de vefat etmişti. *TBMM Albümü*, 1920-2010, C. 3, 1983-2010, (XVII. Yasama Dönemi 1983-1987), (TBMM yay., Ankara 2010), 1134.

³³İrem, "Barker Raporu", 14.; Aktan, *Türkiye Ziraatına Ait Görüşler*, 125-126.

Yaşar SEMİZ-Güngör TOPLU

Barker Raporu: Çok Partili Hayata Geçiş Döneminde İktisadi Kalkınmayı Hızlandırmak Amacıyla Yabancı Uzmanlara Hazırlatılan Örnek İnceleme

için gerekli raporları hazırlayarak tavsiyelerini hükümete sunacaklarını açıkladı³⁴.

Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası heyeti ertesi gün Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından kabûl edildi. Kabul sırasında İktisadi İş birliği Teşkilatı Genel Sekreteri Fatin Rüştü Zorlu'da hazır bulunmuştu³⁵. Heyet Cumhurbaşkanı Bayar'ın ardından Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü ile görüştüktan sonra çalışmalara başlamıştı. Eylül ayının ortalarına kadar incelemelerini sürdüren heyet Banka'ya sunulacak raporu hazırlamak üzere 8 Eylül 1950'de Türkiye'den ayrılmıştı³⁶. Rapor, bankanın önerileri de eklendikten sonra Türkiye'ye resmi olarak iletilecekti.

Türkiye'den ayrılmadan önce heyet adına basına açıklamalarda bulunan James M. Barker, uzun vadeli ekonomik kalkınma için bir program hazırlayabilmek maksadıyla hükümetin ilgili bakanlıklarının memurları, özel teşebbüs temsilcileri ve meslek uzmanları ile sürekli iş birliği içinde çalıştıklarını söylemişti. Herhangi bir yanlış anlaşılmaya meydan vermemek için bertilmesi gereken husus olarak Türk Hükümeti'nin Uluslararası Banka ile yaptığı anlaşma gereği Türkiye'ye geldiklerini tekrarlayarak tek bir proje hakkında fikir ileri sürmenin düşünülmediğini dile getirmişti. Daha önce 1928 yılında da Türkiye'ye geldiğini, gerçek birer dost olarak Türkiye'de bulduklarını belirten Barker, o tarihten itibaren ülkenin önemli bir mesafe kaydetmiş olduğunu, edindikleri bilgiler çerçevesinde hazırlayacakları kalkınma programının uygulanması ile daha ileri bir seviyeye gelineceğine inandıklarını açıklamıştı. Ancak heyet tarafından böyle bir programın hazırlanmış ve hükümet tarafından da kabûl edilmiş olmasının yeterli olmadığını, kalkınma programının bizzat Türk Milleti tarafından da işler hale getirilmesi gerektiğini *"Sizin yabancı dostlarınız kıymetli tavsiyelerde bulunabilirler, fakat bu tavsiyeleri hakikat haline getirecek olan sizlersiniz. Yenmeden rafa konan taze bir somun ekmek kısa bir süre sonra bayatlar ve işe yaramaz*

³⁴Cumhuriyet ve Yeni Sabah (19 Haziran 1950), 1.; Akşam ve Yeni İstanbul, (19 Haziran 1950), 2.; Gıyas Akdeniz, "Barker Raporu", 1.

³⁵Yeni İstanbul, (20 Haziran 1950), 1.

³⁶Cumhuriyet, (9 Eylül 1950), 1-3.; Yeni İstanbul, (9 Eylül 1950), 1.; Yeni Sabah, (9 Eylül 1950), 1- 4.; Muhsin Zekai Bayer, "Barker Raporu ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Projeleri", Türkiye Ziraat Mecmuası, S. 3, (Temmuz 1953), 61.

hale gelir. Bunun gibi heyetin raporu da Türk ekonomisine yeni bir hız verecekse raporun sizler tarafından benimsenmesi gerekir” sözleri anlatmıřtı³⁷.

James Barker ve ekibi tarafından hazırlanan rapor yaklaşık 8 ay sonra 15 Mayıs 1951’de Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası Başkanı Eugene R. Black’a teslim edilmiřti³⁸. Toplam 276 sayfa 19 tablo ve 3 haritanın yer aldığı raporun giriş kısmında amaç, içerik ve bazı öneriler yer almaktadır. Raporun tek amacının, Türk halkının arzu ettiği ekonomik kalkınmayı sağlamaktan ibaret olduğu, daha önceki raporların aksine, Türkiye ekonomisi üzerine yerinde yapılmış, kısa fakat derinliğine bir incelemenin sonucunda hazırlandığı ifade edilmiştir. İcraata dayanak oluşturulan sağlam, bilimsel ve koordineli bir program olduğu ileri sürülmüştür.

Rapor, Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası tarafından da gözden geçirildikten kısa bir süre sonra Başkan Eugene R. Black’in imzasıyla dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar’a sunulmuřtu³⁹. 330 sayfadan ibaret olan raporun %90’ı genel reform konularına, %10 ise yatırım projelerine ayrılmıřtır⁴⁰. Cumhurbaşkanlığına sunulan rapor Maliye Bakanlığından Hurşit Çalıka tarafından tercüme edilmiřtir⁴¹. Cumhurbaşkanı Bayar raporu kısa süre içinde Başbakanlığa iletmiş, Başbakan Adnan Menderes de sözlü bir emirle raporu incelemek üzere Denetleme Heyeti Başkanı Nizamettin Ali Sav, İş Bankası Müşaviri Mekin H. Onaran ve şefik Bilkur’u görevlendirmiřti⁴². İncelemeciler farklı bakanlıklar ve idarelerden aldıkları 12 (on iki) rapordan istifade ederek kendi fikirleri çerçevesinde hazırladıkları değerlendirmelerini 21 Ağustos

---

³⁷*Cumhuriyet*, (9 Eylül 1950), 3.; kısmen *Yeni İstanbul*, (9 Eylül 1950), 1.; *Yeni Sabah*, (9 Eylül 1950), 1-4

³⁸*Türkiye Ekonomisi Kalkınma Programı İçin Tahlil ve Tavsiyeler- Barker Misyonu Raporu (hulasa)*, Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası (Washington (D. C.), 1951), 5-6.

³⁹Barker Misyonu Raporu (hulasa), 3-4.; *Cumhuriyet ve Vatan*, (19 Haziran 1951). İlk etapta Raporun tam metninin basına dağıtılmamış olması ise bazı eleştirilere de sebep olmuştu. Hüsnü Himmetoğlu, “Amerika’nın Türkiye’yi Kalkındırma Programı Ne Olmalıdır- Son Raporlar”, *Muhasebe ve Maliye Mecmuası* S. 61, (Eylül 1951), 2.

⁴⁰ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (Cumhuriyet Arşivi), 030.10. 00. 00 134.873.8., 3. Belge adı sonraki atıflarda (CDABCA) olarak kısaltılacaktır; Bayer, 61.

⁴¹ Aktan, *Türkiye Ziraatına Ait Görüşler*, 126.

⁴²CDABCA, 030.01. 00. 00. 134. 873. 8., 1.

Yaşar SEMİZ-Güngör TOPLU

Barker Raporu: Çok Partili Hayata Geçiş Döneminde İktisadi Kalkınmayı Hızlandırmak Amacıyla Yabancı Uzmanlara Hazırlatılan Örnek İnceleme

1951’de tamamlamışlardı. Maliye, Tarım, Ticaret ve Sanayi, Maden, Bayındırlık ve Enerji, Milletlerarası Ekonomik Durum, Eğitim, Sağlık ve Turizm olmak üzere dokuz başlık altında hazırladıkları raporu Başbakanlık makamına sunmuşlardı⁴³.

Rapor, Türk Hükümeti ile Uluslararası Kalkınma Bankası’nın iş birliği ile hazırlandığı belirtilmekle birlikte hazırlayan heyette hiçbir Türk uzmanın bulunmaması dikkat çekicidir.

Raporun sunuş kısmında Türkiye ekonomisi üzerinde hazırlanmış olan önceki raporlar değerlendirilip, *“Türkiye’nin ekonomisini geliştirme yönünde çok sayıda rapor ve incelemeler hazırlanmıştır. Maalesef bunların çoğu uygulanmadan bir kenara atılmış ya da kalkınma sürecinde çok önemsiz etkisi olmuştur. Raporların bazıları birbirleriyle koordinasyonu olmayan çok sayıda ayrıntılı tavsiyelerde bulunmuşlar, bir eylem programı olmaktan çok yeni çalışmalar yapılmasını önermişler ve Türkiye’nin koşullarına uymayan ekonomik kalkınma önerilerinde bulunmuşlardır”* diye eleştirilmektedir. Kendilerinin hazırladığı rapordan bahsederken, Türkiye’nin belli başlı ekonomik meselelerine dair objektif ve tarafsız tahlili ihtiva ettiği belirtilerek *“Bu raporda eyleme dönük koordine edilmiş ses getirecek bir çerçeve oluşturmaya büyük çaba gösterdik. Umarız ki hükümet bu raporu uygulamada sorumluluk üstlenecek ehliyetli ve uzman bir kuruluşu görevlendirir. Eğer bu yapılmazsa, bizim raporumuz da başarısız olacaktır”* denmektedir⁴⁴. Rapordan Türk milletinin ne şekilde faydalanacağını söylemenin yetkileri dâhilinde olmadığı ifade edildikten sonra içeriğinin dikkatli bir şekilde incelenmesi ve milli bir siyaset olarak kabûl edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır⁴⁵.

Genel anlamda bakıldığı zaman raporun teklif ettiği kalkınma anlayışının dayandığı iki temel esas bulunmaktadır. Bunlardan ilki tarım ve teknik idare işletme sahalarında yeterli bilgi, beceri ile donatılmış personelin yetiştirilmesidir. Raporda, bu alanlardaki imkânların, gelecek birkaç yıl içinde mümkün olan azami süratle artırılması, ıslahı ve maddi kaynakların teminini tavsiye edilmektedir. İkincisi ise özel teşebbüsün geliştirilmesi ve önündeki engellerin kaldırılmasıdır.

⁴³ CDABCA, 030.01. 00. 00. 134. 873. 8., 1.

⁴⁴Barker Misyonu Raporu (hulasa), 3-4.

⁴⁵Cumhuriyet, (9 Eylül 1950), 3.

Rapor, araştırmanın niteliklerinin anlatıldığı giriş, Türkiye'nin ekonomik meselelerinin ortaya konulduğu birinci bölüm ve heyetin teklif ettiği programı açıklayan ikinci bölüm olmak üzere üç bölüm ve on üç ana başlıktan oluşmaktadır. Raporunda bahsedilen ana başlıklar aşağıdaki gibidir⁴⁶.

1. Türk ekonomisinin tarihsel gelişimi, Atatürk dönemindeki gelişmeler, Devletçilik uygulamaları, Türkiye'nin sorunları ve ekonomik gelişme modeli,
2. Türkiye'nin kaynakları ve fiziki coğrafyası, iklimi, yağış durumu, toprağın kullanımı, madenler, tarımsal donanım, hayvancılık, sanayi bitkileri, elektrik üretimi, taşımacılık, mali kaynaklar, dış ekonomik etkenler ve milli gelir,
3. Kaynakların kullanılması ve ekonomik gelişme ve benzeri konular,
4. İktisadi Politikaların, yatırımların, kaynak ve harcamaların, bütçe, bankacılık ve iktisadi yapının önündeki engellerin koordinasyonu,
5. Tarım, ormancılık ve balıkçılık konusunda önerilen programın ana hatları, yöntem, araştırma, personel, üretim arttırılması, makineleşme, sulama işleri, krediler, destekleme fiyatları, pazarlama ve depolama,
6. Sanayi, madencilik, maden politikası, pazarlama, yatırım programları, donanım, personel eğitimi, çalışma politikaları ve eğitim programları,
7. Taşımacılık, haberleşme, enerji, karayolları, demiryolları, limanlar, gemicilik ve hava yolları,
8. Devlet yatırımlarının organizasyonu ve özel girişimciliğin desteklenmesi,
9. Eğitim ve genel sağlık politikası,
10. Kamu yönetimi,
11. Yatırımların organizasyonu,
12. Uluslararası ekonomik durum,
13. İktisadi Kalkınma Programı ve Finansman⁴⁷.

---

⁴⁶ CDABCA, 030.01. 00. 00. 134. 873. 8., 2.

⁴⁷*Barker Misyonu Raporu (hulasa)*, 9-10.; Bülent Kara, "Türkiye'de Personel Reformu alışmalarının Altyapısı: 1930-1960 yılları arasında Yabancı Uzmanların Kamu Yönetimine İlişkin Hazırladıkları Raporlar", *C.. Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 30, S, 2, Aralık 2006, s. 154-155.

Yaşar SEMİZ-Güngör TOPLU

Barker Raporu: Çok Partili Hayata Geçiş Döneminde İktisadi Kalkınmayı Hızlandırmak Amacıyla
Yabancı Uzmanlara Hazırlatılan Örnek İnceleme

Raporda, Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı İmparatorluğu'ndan büyük ölçüde yabancı imtiyazların denetiminde bir ekonomi devraldığı belirtildikten sonra Atatürk döneminde gerçekleştirilen reformlar ve 1930'larda uygulamaya konulan Devletçilik'ten bahsedilerek tarihi gelişimin ana hatları çizilmiştir. Cumhuriyet'in ilk on yılında devletin sanayi kuruluşlarına arazi ve bina vererek, vergi muafiyetleri uygulayarak, nakliye ve pazarlama işlemlerinde kolaylıklar sağlayarak destek olmaya çalıştığı, fakat bütün bu desteklere rağmen sermaye, işletme bilgisi ve teknik uzmanlığın yetersiz olması gibi sebeplerden dolayı istenilen gelişmenin sağlanamadığı belirtilmiştir. 1929 Dünya İktisadi Buhranı'nın da olumsuz etkilerinin ardından, 1933 yılından itibaren planlı ekonomik modele geçilmek zorunda kalındığı ifade edilmiştir. Bu süreçten sonra Türkiye'nin demir- çelik, kâğıt, kimyevi maddeler, mensucat ve suni ipek (rayon) gibi alanlarında belirli bir imalat sanayiine sahip olduğu belirtilmiştir⁴⁸.

Raporda, İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye'nin ihraç mallarındaki fiyat artışlarının ülke ekonomisine olumlu yansıdığından söz edilerek, bu sürede görülen büyük ölçüdeki ihracat artışı neticesinde altın ve döviz mevcutlarının 1946 yılı sonunda 307 milyon dolara yükseldiği ancak aynı dönemde enflasyonun da beş kat arttığından bahsedilmektedir⁴⁹. Türkiye'de bölgeler arasında da kalkınmışlık farklılığının olduğuna değinilen raporda memleketin bazı yerlerinde modern endüstriyel kalkınmışlığın birçok özelliği görülürken bazı kısımlarda ise 500 sene evvelki kadar iptidai bir manzaranın görüldüğü ileri sürülmektedir⁵⁰.

Raporda, milli gelir istatistiklerinden de "tam olmamasına rağmen" söz edilmekte, Türkiye milli gelirin 7 milyar TL olduğu, milli gelirin % 47,5'inin ziraat, tarım ve ormancılıktan geldiği ve kişi başına gelirin 1948 senesi itibariyle 360 TL, yani 128 dolar olduğu belirtilmekte ve bu özelliği ile Türkiye'nin komşu ülkelere nazaran daha iyi durumda olduğu yorumu yapılmaktadır⁵¹.

Ziraat, Ormancılık ve Balıkçılık

⁴⁸Barker Misyonu Raporu (hulasa), 19

⁴⁹Barker Misyonu Raporu (hulasa), 22.

⁵⁰Barker Misyonu Raporu (hulasa), 23

⁵¹Barker Misyonu Raporu (hulasa), 22-23.

Barker Raporu, Türkiye'nin en kısa zamanda kalkınabilmesi için detaylı bir ziraat programının hazırlanmasını ve hazırlanacak programın uygulanabilmesi için çiftçinin bilgisini artırmak gayesiyle çok sayıda teknik personelin yetiştirilmesi için gerekli altyapının hazırlanmasını tavsiye etmektedir. Raporunda, Türkiye'nin Fiziki Coğrafyası tanıtılırken, jeopolitik yapısı ve stratejik önemi vurgulanmakta; iklim ve yağış durumu, toprak ve arazinin kullanım şekli, kıyıları, maden servetleri, nüfusun artış hızı, yerleşim alanları, iktisaden faal nüfusun çalışma alanları, zirai donanım ve çiftlik hayvanlarının sayısı, sanayi tesisleri, elektrik enerjisinin kaynakları, deniz, kara, hava ve demiryolu ulaştırma ağının ne durumda olduğu ortaya konulmuştur. Zirai mahsul ve hayvan üretimi tahminleri, piyasa fiyatlarının sağlıklı şekilde ve sürekli yayını, zirai mahsul fiyatlarının devlet tarafından desteklenmesi, rakamların dünya fiyatları ile uyumlu olması, çiftçinin üretim metotları konusunda yeniliklere yönelmesinin kolaylaştırılması, tarladan pazarlara yapılan arzların miktarlarının tespiti, standardizasyon, depolama ve nakil işlerine dair geniş araştırmalar yapmak üzere görevlendirilecek bir zirai mahsuller sürüm servisinin kurulması ve bu kurumun Tarım Bakanlığına bağlanması gerektiği gibi konulara önem verilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur⁵².

Zirai kalkınmaya neden önem verilmesi gerektiği üzerinde de durulan raporda; arazi ve insan gücü faktörlerinin verimlerini artırmak suretiyle memleketin zirai nüfus ve milli kaynaklarından tam istifade edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu temin edildiği takdirde de zirai gelirin artacağı, ziraatta halen çalıştırılan insan sayısının azalacağı ve böylece başka faaliyet şubelerinde kullanılacak iş gücü ortaya çıkacağı ifade edilmiştir. Bu sayede sanayi mamulleri için talep artacağından endüstrileşme hareketi de teşvik edilmiş olacaktır. Ayrıca her yıl 200. 000' den fazla insan gücü iş pazarına dâhil olmakta, bu kimselere iş bulmak için yeni yatırımlara ihtiyaç vardır. Muayyen miktarda yatırım Türk ziraatında endüstrideki nazaran daha fazla iş yaratacağından ve süratle artan nüfus için gıda maddeleri üretiminin artmasını şart koştuğundan yatırımların daha ziyade ziraat sahasına çevrilmesinin ülkenin menfaatlerine uygun olacağı belirtilmiştir⁵³. Bu şekilde bir bakıma "*Mevcut Kaynakların Etüdü*" yapıldıktan

---

⁵²CDABCA, 030. 01. 00. 00. 134. 873. 8., 26-27.

⁵³Barker Misyonu Raporu (hulasa), 31.; Aktan, *Türkiye Ziraatına Ait Görüşler*, 129-130.

Yaşar SEMİZ-Güngör TOPLU

Barker Raporu: Çok Partili Hayata Geçiş Döneminde İktisadi Kalkınmayı Hızlandırmak Amacıyla
Yabancı Uzmanlara Hazırlatılan Örnek İnceleme

sonra zirai üretimin artırılması üzerine ayrıntılı bir program teklifi yapılmıştır. Teklifler aşağıdaki şekilde özetlenebilir⁵⁴:

1. Tarım üretimini artırmaya yönelik geniş bir programın hazırlanması ve programın sağlıklı bir şekilde uygulanabilmesi için küçük bir planlama kurumunun kurulması,
2. Ziraat ve Veteriner Fakültelerinin eğitim programları ve bilim standartlarının yeniden değerlendirilerek uygulamalı eğitimin ön plana çıkarılması, zirai öğretim alanına ara eleman (teknisyen) yetiştirilmesi için özendirici tedbirlerin alınması,
3. Tecrübe istasyonlarının ve laboratuvarlardaki personelin bütün gayretlerini araştırmaya ayırabilmeleri için bunların sürümü olan zirai üretimle meşgul olmak zorunda bırakılmaması. Adana ve İzmir yakınlarında yeni tecrübe istasyonları kurulması,
4. İslah edilmiş zirai araştırma ve öğretim servislerinin başlıca gayretleri küçük toprak sahiplerinin istihsal tekniğini islah edecek metotlar üzerinde yoğunlaşmasının sağlanması,
5. Sulama ve bilhassa toprak barajlar veya sualtı kaynakları üzerinden yapılan sulama projelerinin ilk planda yapılması, şimdilik büyük ölçekli sulama projelerinin hayata geçirilmesi yoluna gidilmemesi,
6. Küçük çiftçinin üretim metotları üzerinde toplanmak şartıyla araştırma ve öğretim seviyelerinin artırılması,
7. Zirai kredilerin arttırılarak genişletilmesi,
8. Mevcut fiyat ve depolama politikalarının yeniden gözden geçirilerek düzenlenmesi,
9. Ürün standardizasyon programının uygulanması ve sürüm bakımından yeterli araçların ve bilginin temini,
- 10 Çiftçilerin ürünlerini pazara kolaylıkla getirebilmeleri için iç kısımlarda karayolu ve demiryolu, sahil kentlerinde ise karayolu ve deniz yolu ulaşımının sağlanması,

⁵⁴ CDABCA, 030.05.00.00.134.833.8., 22- 23.; *Barker Misyonu Raporu (hulasa)*, 37-38.; Aktan, *Türkiye Ziraatına Ait Görüşler*, 137-138.

Barker heyeti, ormancılık ve balıkçılık alanında da önerilerde bulunarak şu tavsiyeleri yapmıřtır⁵⁵.

1. Orman sahalarının muhafazası ve Orman İdaresi tarafından rasyonel işletilmesi, ÷lke menfaatleri için devletin tüm orman kaynakları üzerinde kontrolünü muhafaza etmesi gerekir.
2. Balıkçılık endüstrisinin geliştirilmesine dair mevcut uygulamanın devam ettirilmesi, ancak daha geniş programların hayata geçirilebilmesi için biyolojik etütlerin bir an önce hayata geçirilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur. Ayrıca balıkların ihracına dair piyasa etütlerinin yapılması ve balık ihracatının artırılması için gayret gösterilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Tarım Bakanlığı, bu önerileri yerinde bulmuş ve önerilere uygun olarak uzmanlardan oluşan bir heyete detaylı bir rapor hazırlamak için harekete geçmiş ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı ile de işbirliği yapılarak imkânlar doğrultusunda çiftçinin bilgisini artırmak gayesiyle teknik personelin yetiştirilmesi girişiminde bulunmuştur. Bakanlık raporda belirtilen orta ve büyük çiftçiler için zirai kredinin sağlanması konusunu da gündemine almış ve kredilerin başta traktör ve diğer zirai teknik malzemelerin atırılmasında kullanılması için harekete geçmiřti⁵⁶.

Sanayi ve Madencilik

Barker raporu, sanayi gelişimi ve istikbal vadeden tesislerinden bahsedilirken bir öncelik sırası oluşturarak gelecek vadeden sanayi kollarının başına zirai üretim yapan endüstri kuruluşlarını yerleştirir. Hafif makine, madeni eşya ve alet imalatı, inşaat malzemesi, deri işleri, tahta işleme, hafif kimya maddelerinin imalatı, seramik ve çömlekçilik ile köy el sanatlarını da zirai üretimin yanı sıra gelecek vadeden iş kolları olarak sıralar. Bu sıralamada mensucat endüstrisine yer verilse de Hükümetin bu sahada yeni yatırımlar yapmasından önce ihtiyaç miktarını dikkatli bir şekilde tespit etmesi gerektiğini, her çeşit lüks maddeleri üreten sanayi kolları ile makine ve maden mamulleri, ağır kimya (kimyevi gübre

---

⁵⁵CDABCA, 030. 01. 00. 00. 134.873., 23- 24. Ziraat, ormancılık balıkçılıkla ilgili Barker Heyetinin tavsiyeleri.

⁵⁶CDABCA, 030. 01. 00. 00. 134. 873. 8-, 24 ve 25. Barker raporunu inceleyen heyetin mütalaası

hariç), selüloz ve kâğıt endüstrilerinin (1950'lı yıllar için) geliştirilmesinin uygun olmadığı belirtilir⁵⁷.

Barker, devlet tarafından önceki yıllarda I. ve II. Beş Yıllık Sanayi Planları çerçevesinde ısrarlı çabalar ile kurulmuş olan demir- çelik, madeni eşya, çimento, inşaat malzemesi ve kimya sanayiinin tam bir başarıya ulaşmadığını belirtmiştir. Bunun başlıca sebepleri arasında sanayi tesislerinin çok dağınık ve donanımlarının yetersizliği⁵⁸, ekonomi politikasının ve ekonomik faaliyetler, endüstriyel faaliyetler ve devlet idaresi arasında koordinasyonunun sağlanamamasından kaynaklandığını belirterek⁵⁹ bazı tavsiyelerde bulunmuştur⁶⁰. Tavsiyelerin bazılarını şu şekilde özetlemek mümkündür⁶¹:

1. Kimyevi gübreler ve bilhassa fosfatın ülkenin imkânları ve uygun fiyatlarla üretilip üretilmeyeceği hususunun tespiti için bir etüt çalışmasının yapılması,
2. Devletin kendi endüstriyel yatırımlarının planlaması, özel endüstriyel yatırımların geliştirilmesi ve malî politikaların belirlenmesinde rüçhan hakkı⁶² sırasına riayet etmesi,
3. Devletin şimdiki yatırım programını tavsiyelerin ışığında yeniden gözden geçirmesi, uygun görülen alanlarda yatırım yapması ve hali hazır yatırım programlarının neticeleri belli olmadan hiçbir taahhüde girişilmemesi, (Barker heyetinin herhangi bir taahhüde girişilmemesi gerektiğini önerdiği yatırımlar arasında Zonguldak Kömür Havzası dikkat çekmektedir)⁶³. Maden çıkarma ve işletme konusunun özel sektörün de yatırım yapabileceği şekilde yeniden düzenlenmesi, özel sektörün petrol arama ve işletmesi işinden uzak tutulmaması⁶⁴,

⁵⁷ CDABCA, 030.01.00.00.134.873.8., 29-30.

⁵⁸ *Barker Misyonu Raporu (hulasa)*, 20-21.

⁵⁹ *Barker Misyonu Raporu (hulasa)*, 25-30.

⁶⁰ *Barker Misyonu Raporu (hulasa)*, 29.

⁶¹ CDABCA, 030.01.00.00.134.573.8. 29.; *Barker Misyonu Raporu (hulasa)*, 29-30.

⁶² Ortaklıkların bedelli sermaye artırımlarına mevcut ortakların öncelikle katılma hakkıdır. Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, C. 2, 1871.

⁶³ CDABCA, 030.01.00.00.134.573.8. 35.; İrem, "Barker Raporu". 21

⁶⁴ Gıyas Akdeniz, "Barker Heyetinin Tavsiyesi", *Yeni İstanbul*, (10 Temmuz 1951).

4. Gerek devlet teşebbüsleri ve gerekse özel teşebbüsler için gerekli olan genel etüt ve bilgi verme hizmetlerini yerine getirmek üzere Ekonomi ve Ticaret Bakanlığında bir endüstriyel sürüm merkezi kurulması,
5. Devlet teşebbüslerinin üretimlerini tüketicilerin ihtiyaçlarına uygun yapmaları ve mal ve hizmetlerini verimli bir ticari işletme zihniyeti ile ters düşmeden uygun fiyatlar üzerinden satmaları,
6. Hükümetin, özel teşebbüslerin de maden arama ve işletme faaliyetlerinde bulunabilmelerine izin verecek şekilde bir madencilik kanunu hazırlayarak kabul etmesi gerektiğinin üzerinde durulmuştu. Özel sermaye gruplarının petrol arama işletmelerinden uzak tutması gibi uygulamaların yeniden gözden geçirilerek bu alanlarda faaliyetlerde bulunmalarına izin verilmesi ve Maden Tetkik Arama Enstitü tarafından yapılan araştırma sonuçlarının halkın istifadesine sunulması önerilmektedir⁶⁵.

Barker raporu, ayrıca maliyeti düşük olan aslı ihtiyaç maddelerinin lüks mallarının üretimine tercih edilmesi üzerinde durmaktadır. Yine raporun takip eden sayfalarında az sermaye ve çok işgücü isteyen sanayi kollarına öncelik tanınmasını, ülkeye giren dövizin az olmasından dolayı dışarıdan geniş ölçüde makine ve benzeri teknolojinin ithaline göre sanayi tesisi kurmak yerine yerli sermayeli sanayi kollarının kurulmasını dış borçlanmadan kaçınılmasını önermektedir⁶⁶. Zorunlu durumlarda yerli ve yabancı sermayenin bulunabilmesi için gerekli önlemlerin alınmasını ve sermayenin sağlanması uzman olan insanlardan oluşacak gerekli kurumların kurulmasını ve bilhassa yerli sermayenin toplanmasında anonim şirketler kanununun bilhassa eshamın (hisselerin) alım satımı ve kârın dağıtılması konusuna önem vererek teşvik edecek surette yeniden düzenlenmesi gerektiğini belirtmektedir⁶⁷.

Raporu hazırlayan heyet, Türkiye'nin endüstriyel genişlemesinin sağlanması için ülkenin içinde bulunduğu şartları da dikkate alarak aşağıda belirtilen üç önemli hareket noktasını önermişlerdi⁶⁸.

---

⁶⁵CDABCA, 030.01. 00. 00. 134.573.8. 35.; İrem, "Barker Raporu", 21.

⁶⁶ CDABCA, 030.01. 00. 00. 134.573.8. 30- 31.

⁶⁷ CDABCA, 030.01. 00. 00. 134.573.8. 31.

⁶⁸ CDABCA, 030.01. 00. 00. 134.573.8-11.; *Barker Misyonu Raporu (hulasa)*, 45.

Yaşar SEMİZ-Güngör TOPLU

Barker Raporu: Çok Partili Hayata Geçiş Döneminde İktisadi Kalkınmayı Hızlandırmak Amacıyla
Yabancı Uzmanlara Hazırlatılan Örnek İnceleme

1. Ülkenin nüfus başına düşen milli geliri düşük olduğuna göre maliyeti ucuz olan temel ihtiyaç maddelerinin üretimine öncelik verilmesi,
2. Türkiye’de az olan sermayeye karşılık fazla işgücü bulunduğuna göre sermayeye olan ihtiyacına kıyasla büyük miktarda işgücüne ihtiyaç duyulan projelerin diğerlerine göre tercih edilmesi,
3. Türkiye’de döviz miktarı yeterli miktarda olmadığı için oran itibariyle yabancı sermayeye ihtiyaç duyulan projelerin yerine yerli sermaye ile yapılabilecek projelere önem verilmesi.

Sanayi tesislerinden bahsedilirken, dokuma endüstrisinin çok önemli olduğu vurgulanarak buna ilaveten Türkiye sanayiinin, kâğıt, deri ve kundura, şeker, tütün, gıda maddeleri ve tahta mamulleri imalatı dâhil olmak üzere hafif sanayii dallarından oluştuğu ifade edilmektedir. Devletin ısrarlı çabalarına rağmen, tam bir başarıya ulaşılamadığı başlıca ağır sanayii dallarının demir- çelik, madeni eşya, çimento, inşaat malzemesi ve kimya sanayiinden oluştuğuna dikkat çekilmektedir. Bu teşebbüslerin büyük bir kısmının devlete ait olduğu ve 1930 sonra uygulanan beş yıllık sanayi planlarına dayanılarak kurulmuş olduklarının üzerinde durulmaktadır. Ayrıca raporda belirtilen, sanayi tesislerinin çok dağınık olduğu, donanımların ise yetersiz kaldığına dikkat çekilerek basit ecza, aşı ve serum, sabun, haşerat öldürücü maddeler ve benzeri ürünleri imal eden hafif kimya endüstri faaliyetlerinin desteklenmesi, fakat girift ve ağır kimyevi mamullerin üretimine girişmesinin (gübre üretimi istisnası dışında) gereksiz olduğu belirtilmiştir⁶⁹.

Raporu inceleyen heyet bu önerilerin Türkiye’nin dış borçlarının fazlalığından kaynaklandığını, bunlarında Türkiye’nin ekonomik durumunun düzelmesi ve dış borçların azaltılmasına paralel olarak değişeceğini belirtmektedir⁷⁰.

Ulaşım, Enerji ve Haberleşme

Barker heyeti, ziraat, ticaret ve sanayinin sağlıklı bir şekilde geliştirilmesi gerektiği üzerinde de durur. Özellikle demiryolu inşasının eldeki kaynakların yetersizliğinden dolayı yavaşlatılmasını ve kaynakların mevcut demiryollarının

⁶⁹Barker Misyonu Raporu (hulasa), 47- 48.

⁷⁰ CDABCA, 030.01. 00. 00. 134.573.8-37-38. Barker raporunu inceleyen heyetin mütalaası.

verimliliğinin arttırılması ile şebekenin bütün kısımlarının birbirine bağlayacak şekilde inşa edilmesi için kullanılmasının gerekliliğı belirtilmiş, buna karşılık karayolları, limanlar ve gemicilikle ilgili programın bütünü ile uygulanması, ulaştırma ile ilgili her türlü yatırım programının Ulaştırma Bakanlığına bağılı olarak oluşturulacak “Ulaştırma Koordinasyon Komisyonu’nun” öncülüğünde yürütülmesini önermişti⁷¹. Haberleşme alanında ise mevcut yatırım programının devam ettirilmesini tavsiye etmiştir⁷².

Türkiye’nin Dış Ticareti ve Uluslararası Ekonomik Konumu

Raporun giriş kısmında Türkiye’nin dış ticaretinin 1948- 1951 yılları arasında milli gelirine oranla % 16 ile 21 arasında değıştiğı, ihraç edebildiklerinin çok büyük bir kısmını pamuk, tütün, fındık, kuru üzüm gibi tarım ürünleri ile krom, bakır, kömür gibi madenlerin oluřturduğunu⁷³, buna karşılık iktisadî kalkınma hareketi için makine, teçhizat ve bazı mamul istihlâk eşyası ithal etmesi zarureti olduğı belirtildikten sonra⁷⁴ Türkiye’nin üretim kapasitesinin kayda değer bir gelişme gösterinceye kadar bu tablonun değıştirilmesinin mümkün olmadığı belirtilmiştir⁷⁵.

Barker raporunda Türkiye’nin dış ticaretinin 1930’lu yıllardan başlayarak İkinci Dünya Savaşının sonuna kadar, iki taraflı kliring⁷⁶ ve tediye (parayla ödeme) anlaşmaları ile kontenjan ve takas sistemleri üzerine dayandırıldığı, savaştan sonra ise Avrupa Kalkınma Programının uygulanmaya başlanması ile ticaretin daha liberal esaslara dayandırılmaya çalışıldığı, Avrupa Tediye Birliğinin kurulması ile de daha geniş ölçüde çok taraflı liberal bir ticaret politikası takip etmeğе başlandığı vurgulanmıştır⁷⁷. Bununla birlikte savaş sırasında ihracata

---

⁷¹ CDABCA, 030.01. 00. 00. 134.573.8-40.

⁷² CDABCA, 030.01. 00. 00. 134.573.8-41.

⁷³ “Barker Heyeti Raporunun, Dış Ticaretimize ait XII. faslının tahlil ve tenkidi (Dış Ticaretin Tenkidi)”, *Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi*, yer No: 2/13- 36.; Fihrist No: 11095-2- 4.

⁷⁴“Dış Ticaretin Tenkidi”, 1-2.

⁷⁵ “Dış Ticaretin Tenkidi”, 2- 6. Raporda Türkiye’nin başlıca ihraç ürünleri ve bu ürünleri satabildiğı ülkelere de sıralanmıştır.4- 8.

⁷⁶ İki ülke arasında yapılan alışverişin karşılıklı olarak malla gerçekteşmesi, mal değışimi, takas. Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, C. 2, 1334.

⁷⁷ “Dış Ticaretin Tenkidi”,18.

Yaşar SEMİZ-Güngör TOPLU

Barker Raporu: Çok Partili Hayata Geçiş Döneminde İktisadi Kalkınmayı Hızlandırmak Amacıyla
Yabancı Uzmanlara Hazırlatılan Örnek İnceleme

getirilen bazı sert engellemelerin Türkiye'ye dolar veya altın kaybettirebileceği endişesiyle muayyen mallar üzerinde uygulanmaya devam ettiğini belirterek uygulamanın iktisadi anlayışla bağdaşmadığı ve bu durumdan kaçınmak gerektiğini belirtmiştir⁷⁸.

Yakın gelecekte Türkiye'nin ihracatında hammadde satışından yarı mamul maddelere doğru bir istikamet değişikliği olacağını dile getiren Barker heyeti, bu durumun Türkiye'nin ihracatında istikrarı sağlaması açısından elverişli olacağı ancak ihraç mallarımızın kalite ve fiyat bakımından dış piyasalarda rekabet edebilecek bir hale getirilmesi gerektiği belirtmişti. Ayrıca ürünlerin pazarlanmasını sağlayacak teşkilatların kurulması, özel teşebbüsün dış yatırımlarla ilgili kısıtlamalarının kaldırılması, yabancı sermayenin Türkiye'de yatırım yapabilmesi imkânlarının kolaylaştırılması, ürünlerin ambalajlanması, bilhassa tütün, pamuk, incir, fındık gibi ihraç ürünlerin kalite derecelendirmesinin yapılması, sürüm imkânlarını sağlayacak standardizasyonun sağlanması ve döviz kurunun Uluslararası Para Fonu'nun katkıları ile gözden geçirilmesine ihtiyaç duyulduğunu ifade etmiştir⁷⁹.

Vergi Sistemi

Barker raporu, 1949 yılında kâbul edilen "Gelir Vergisi Kanunu" ile Türkiye'nin vergi sisteminin ıslah edilerek şahıslar ve kurumların vergilerinin daha adil esaslara bağlandığını belirtmekle beraber halâ vergi sisteminde ekonomik gelişmeye engel teşkil eden önemli eksikliklerin bulunduğunu, bunların başında Muamele (mal ve hizmetler üzerinden alınan vergi) ve Sosyal Güvenlik vergilerinin geldiğini ve bu vergilerin küçük firmaların gelişmelerine karşı ciddi bir engel teşkil ettiğini belirtmektedir⁸⁰. Ayrıca şirket temettülerinden alınan vergilerin yeniden gözden geçirilmeye muhtaç olduğu ve her işte insanların karşısına çıkan damga resimlerinin ticari faaliyetlerin verimli bir surette idaresi

⁷⁸Barker Misyonu Raporu (hulasa), 111.

⁷⁹"Dış Ticaretin Tenkidi", 8- 12.; CDABCA, 030.01. 00. 00. 134.573.8. 49. 50.; Barker Misyonu Raporu (hulasa), 109- 114.

⁸⁰Barker Misyonu Raporu (hulasa), 103.

bakımından zorluklar çıkardığını ifade ettikten sonar işlemlerin basitleştirilmesi için önerilerini aşağıdaki şekilde sıralamaktadır⁸¹:

1. Muamele vergisinin, küçük firmalara verilen muafiyetin kaldırılması, vergiden muaf tutulan emtia sayısının azaltılması, vergi oranlarının indirilmesi ve aynı mal üzerinden alınan mükerrerliğinin ortadan kaldırılması,
2. Binalar için uygulanmakta olan muafiyetlerin azaltılması, bina ve arazi vergilerinden daha çok gelir elde edilmesi,
3. Belirli bir miktarın üzerinde gelir elde eden çiftçilerin gelir vergisine tabii tutulması, sosyal güvenlik vergilerinin azaltılması,
4. Damga resmine tabi muamele sayısının büyük öcde azaltılması ve geri kalanların da basitleştirilmesi,
5. Vergi ile ilgili işlemlerin basitleştirilmesi ve zorunlu olmayan malî murakabe şekillerinin bertaraf edilmesi suretiyle vergi idaresinin ıslah edilmesi, mevcut vergi kanunları hükümlerinin yerine getirilmesi için Maliye Bakanlığı'nın yetkilerinin takviye edilmesi.

Sağlam Bir Maliye Politikası

Barker raporunda sağlam bir maliye ve bütçe politikasının formüle edilmesi üzerinde de durularak öncelikle yatırım harcamaları olmak üzere devlet teşebbüslerinin ihtiyaçları gibi özel sektörün ihtiyaçlarının da etraflı bir şekilde planlanmasının gerekli olduğu belirtilmiştir. Bu itibarla sağlam bir malî politika için dahili tasarrufların arttırılmasını, mali politikanın dış borçlanmalarla finanse edilmesini ve iyi bir vergi ve istikraz programının hazırlanmasını önermişti. Ancak raporun hazırlandığı dönemde Türkiye'de birbirinden farklı altı kısım devlet bütçesi ve hesabının olduğu, bu yüzden önerilerinin o yapının içinde başarmasının kolay olmadığını dile getirmiş⁸²ve sağlam bir maliye ve bütçe politikasına temel olmak üzere aşağıdaki tavsiyelerde bulunmuştur.

1. Devletin kendi muamelatı ve kendisine bağı organların faaliyetlerini içeren müşterek malî hesaplar tutması,

---

⁸¹Barker Misyonu Raporu (hulasa), 107- 108.; İrem, "Barker Raporu", 24-25.

⁸²Barker Misyonu Raporu (hulasa),95- 96.

2. Hükümetin belirli aralıklarla yatırım masrafları da dahil yapılması düşünülen harcamaları ve bu harcamaların finansmanı için ele geçebilecek tüm malî kaynaklara dair tahminlerin hazırlanması,
3. Devlet organlarının tüm harcamaları, vergilerle elde edilen gelirler ve dış yardımlarla finanse edilebilecek miktarı aşmamalıdır.

Ekonomi Politikası ve Ekonomik Faaliyetlerin Koordinasyonu

Barker Heyeti, Türkiye’de ekonominin koordinasyonu, ıslahı ve maliye konusunda bazı eksikliklerin olduğunu belirtir. Özellikle bütçenin hazırlanması, belli bir disiplinle yürütülmesi konusunda yeterli uzman kadronun olmadığı ve işlerin yürütülmesinde koordinasyonun sağlanamadığı üzerinde durmaktadır. Heyetin bu alanda tespit ettiği ve nasıl düzenlenmesi gerektiği konusundaki tavsiyelerinin belli başlılarını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür⁸³.

1. Bütçe idaresine dair yetki ve sorumlulukların açıkça belirlenmesi ve bir uzman ekip tarafından bütçenin hazırlanıp yürütülmesi sağlanmalı,
2. TBMM’nin ekonomik kalkınmaya dair uzun vadeli programlar yapma ve yürütme yetkisi Başbakan’a verilmeli, bilgi ve program dışında yatırım yapılmasına izin verilmemeli,
3. İktisadi işlerin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için Başbakan ya da yardımcısının başkanlığında bir Ekonomik Koordinasyon Kurulu kurulmalı,
4. İstatistik Genel Müdürlüğünün Ekonomik Koordinasyon Kurulu’na bağlanmalı ve devlet tarafından yapılacak olan her türlü istatistik (ihesai) çalışmalarının sonuçları, standartları ve politikalarının bu daire tarafından tespit edilmeli,
5. Merkez Bankasının liderliği altında bankacılık sisteminin ikraz politikasının Başbakan tarafından tespit edilmeli, yatırım politikaları ve koordinasyonlarının belirlenmeli.

Heyet ayrıca sağlam bir maliye ve bütçe politikasına temel olmak üzere devletin kendi üretimini ve kendisine bağlı organların faaliyetleri için müşterek bir

---

⁸³CDABCA, 030. 01. 00. 00. 134. 873. 8. 9., Ekonomi Politikası ve Ekonomik Faaliyetlerin Koordinasyonu.

hesabın tutulması gerektiğini, sağlam bir mali politikanın temeli olmak üzere hükümet belirli aralıklarla yatırım masraflarını da içine alacak şekilde yapılacak harcamaların ve harcamaların finansmanı için eldeki toplam mali kaynakların tahminlerinin yapılmasını ve harcamaların tüm devlet organlarının giderlerini aşmaması tavsiyesinde bulunmuştur⁸⁴.

Amme İdaresi

Barker Heyeti, kalkınma programının hayata geçirilmesinde devletin üzerine önemli görevler düştüğünü, bu itibarla tavsiyelerinin sağlıklı bir şekilde hayata geçirilebilmesi için hükümet tarafından halkın temsilcilerinin de aralarında bulunduğu tarafsız bir amme idaresinin oluşturulmasının gerekli olduğu, temsilcilerin yerli ve yabancı uzmanların yapacağı çalışmalarından da faydalanmalarının uygun olacağı ifade edilmiştir⁸⁵.

Türkiye’de neredeyse bütün icra organlarının yetkilerinin devletin üst kademelerinde toplandığı bu yüzden yüksek kademelerin iş yükünün çok fazla olduğu, bunun sistemin işleyişini olumsuz etkilediği, işlerin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için bazı yetkilerin daha alt kademedeki görevlilere bırakılarak aşırı merkezileşmesinin önüne geçilmesi gerektiği önerilmiştir⁸⁶.

Barker Heyeti Türkiye’deki sivil hizmetler kanunu ve personel idaresi sisteminin yetersiz olduğunu belirterek hizmet alma işinin ihtiyaçla alakalandırılmadığı için çoğu devlet dairelerinde ihtiyaçtan fazla memurun toplandığı; terfi sisteminin de liyakatten ziyade kıdem ve himayeciliğe dayandırıldığı ve bunun da verimliliği düşürdüğü dile getirilmiştir. Bu itibarla ülkedeki personel idaresi sisteminin tümüyle yeniden gözden geçirilmesi, seçim sonuçlarının ve hükümet siyasi yapısındaki değişikliklerin devlet faaliyetlerinin devamlılığını etkilememesi gerektiği belirtilerek, devamlılığın güvence altına alınabilmesi için idarenin kariyer esasına dayandırılmasının önemi vurgulanmıştır⁸⁷.

---

⁸⁴ CDABCA, 030. 01. 00. 00. 134. 873. 8. 10.

⁸⁵Barker Misyonu Raporu (hulasa), 89.; Gıyas Akdeniz, “Barker Heyetinin Tavsiyeleri”, *Yeni İstanbul*, (24 Temmuz 1951).

⁸⁶Barker Misyonu Raporu (hulasa), 90.

⁸⁷Barker Misyonu Raporu (hulasa), 91.

Yaşar SEMİZ-Güngör TOPLU

Barker Raporu: Çok Partili Hayata Geçiş Döneminde İktisadi Kalkınmayı Hızlandırmak Amacıyla
Yabancı Uzmanlara Hazırlanan Örnek İnceleme

Barker Heyeti, Amme İdaresi'nin ıslahı için aşağıdaki tavsiyelerde bulunmayı uygun görmüştür⁸⁸:

1. Hükümet yerli ve yabancı uzmanların yardımı ile devlet organizasyonu ve idaresinin bütün aşamalarını inceleyecek tarafsız bir komisyon oluşturmalıdır. Acilen incelenmesi gereken konular içerisinde şu konular öne çıkmaktadır.

a) İdari politika ve bu politikaların uygulanmasında; yetkilerin devri, sorumlulukların dağıtımı liyakate bağlı olarak yapılması,

b) Mevcut memurun idare sisteminin tam olarak revizyona tabii tutulması ve kariyer esasına dayalı bir personel sisteminin kurulması. Bütün devlet dairelerinin personel politikalarını ve tatbikatını tetkik ve tevhit etmek amacıyla daimi bir merkez personel idaresinin kurulması,

c) Teknik servislerden daha geniş bir şekilde faydalanılması,

2. İdare sisteminin ıslahı gayesiyle alınacak tedbirler şunları ihtiva etmelidir:

a) Maliye Bakanlığı'nın Ekonomik İş Birliği tarafından yapılmakta olan incelemeler ışığında yeniden yapılandırılması,

b) Standardize edilmiş ve basitleştirilmiş bir devlet muhasebesi sisteminin kurulması. Devlet dairelerindeki muhasebe müdürlerinin daire amirlerine karşı sorumlu olması,

c) Sayıştay'ın sarf malzemeleri ile ilgili denetleme yetkilerinin Yüksek Murakabe Kurulunun kontrolüne tabii olan müesseseler haricinde kalan dairelerin hepsine kapsayacak bir şekilde genişletilmesi, amme idaresi ve işletme sahalarında yetiştirmeyi sağlamak üzere gerek üniversitelerde gerek dairelerde kursların açılması.

Bir İktisadi Kalkınma Programının Hazırlanması

Heyetin tavsiye ettiği kalkınma programı büyük ölçüde *“amme sektörüne”* münhasırdır. Bu özel sektörün amme yatırımlarından bağımsız olarak değerlendirilmesi anlamına gelmemekte aksine özel yatırımların Türkiye'nin

⁸⁸Barker Misyonu Raporu (hulasa), 93-94.

kalkınması için aşırı otoriter denetlemeye tabi tutulmadan amme programı içerisinde değerlendirilmesi gerekmektedir⁸⁹. Ayrıca gerek amme ve gerekse özel sektöre ait yatırımlarla ilgili gelecek beş yıl için kalkınma amacıyla kullanılabilir kaynaklarla ilgili planlamanın yapılmasının gerekli olduğu belirtilmektedir⁹⁰. Barker Heyeti iktisadi koordinasyonun ve umumi yatırım işlerinin bütün yetki, sorumluluk ve denetiminin Başbakanlık makamında toplanmasının faydalı olacağını da belirtmektedir. Bunların sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için Başbakanlığa bağlı olarak geniş bir tetkik ve araştırma kadrosunun bulundurulmasının yanı sıra genişletilmiş bir Bütçe ve Mali Kontrol Heyeti, İstatistik Genel Müdürlüğü oluşturulması ve tavsiye edilen diğer araştırma heyetlerinin de bu gruba dâhil edilmesini önermektedir⁹¹.

Eğitim, Sağlık ve Turizm

Komisyon bunların dışında eğitim, sağlık, turizm gibi alanlara da geniş şekilde yer vermiřti⁹². Bu alanlarda geçmiş 20 yıllık sürede önemli ilerlemelerin kaydedildiği belirtilmekle beraber özellikle eğitimde bilimsel özgürlüğün, teknik bilgi ve uzmanlık eğitiminin tehlikeli bir şekilde daraldığı belirtilerek *“Türk tahsil sistemi en iptidai derecelerden yüksekokul ve üniversite kademelerine kadar büyük kısmı itibarıyla şekilperest bir eğitime ehemmiyet verilmektedir”* denilmişti. Eğitim sisteminin çok sert bir hiyerarşiye ve itaat sistemine dayalı olduğu, bunun da özgür düşüncenin ortaya çıkışını engellediği vurgulanarak hükümetin bir an önce yabancı uzmanların da yardımları ile maarif sisteminin muhtevasını, metotlarını ve organizasyonunu etraflı bir incelemeye tabi tutması kuvvetle tavsiye edilmiřti⁹³.

Türkiye’de eğitimin temellerinin takviyesi için şu tavsiyelerde bulunulmuřtu⁹⁴:

---

⁸⁹Barker Misyonu Raporu (hulasa), 117.

⁹⁰Barker Misyonu Raporu (hulasa), 118-119.; Burada kastedilen planlama her hakkı devlete veren planlama değil aksine özel sektöre iktisadi hedef hakkında yol gösterme girişimidir. Gıyas Akdeniz, “Barker Rapor”, 1

⁹¹ CDABCA, 030.01. 00. 00. 134. 873. 8., 4-5.

⁹² CDABCA, 030.01. 00. 00. 134.573.8., 51-68.

⁹³Barker Misyonu Raporu (hulasa),77; Gıyas Akdeniz, “Barker Heyetinin Tavsiyeleri”,

⁹⁴Barker Misyonu Raporu (hulasa), 79- 80.

Yaşar SEMİZ-Güngör TOPLU

Barker Raporu: Çok Partili Hayata Geçiş Döneminde İktisadi Kalkınmayı Hızlandırmak Amacıyla
Yabancı Uzmanlara Hazırlanan Örnek İnceleme

1. Eğitim sisteminin yeniden gözden geçirilerek eğitimin bütün kademelerinde geniş bir düşünme ve araştırma hürriyetinin teşvik edilmesi,
2. İlkokulların malî külfetinin bir kısmının mahalli idareye bırakılması,
3. Türkiye'nin ekonomik kalkınma programının acil ihtiyaç duyduğu alanlarda mesleki eğitime önem verilmesi,
4. Hükümetin, daha çok orta ve yükseköğretimle ilgilenmesi, üniversitelere giriş sınavındaki ilmî standartlarının yükseltilmesi,
5. Köy okullarına iyi eğitim görmüş yaşlı öğretmenlerin atanması.

Sağlık konusuna da değinilen Barker raporunda, bu alanda da ilgili son 30 yılda önemli gelişmeler kaydedildiğini fakat doktor ve hemşire sayısının yeterli olmadığı, sağlıkta ara eleman yetiştirecek eğitim kurumlarının sayısının artırılması gerektiği, kent ve kasaba dışında yaşayanların sağlık yardımlarından uzak kaldığı, bütçeden sağlığa ayrılan payın arttırılması ve özellikle veremle savaşta yabancı uzmanlardan faydalanılması gerektiği dile getirilerek aşağıdaki tavsiyelerde bulunulmuştur⁹⁵.

1. Sağlık Bakanlığı, bölge hastaneleri sistemi ve bunları çevreleyen yardımcı sağlık merkezleri şebekesi üzerine bina edilmiş yekpare ve uzun vadeli bir program oluşturulmalıdır.
2. Sağlıkta hemşire, sağlık memuru ve teknik personelinin yetiştirilmesine öncelik verilmelidir.
3. Ankara'daki Hıfzıssıhha Enstitüsü yabancı bir uzman yardımıyla yeniden organize edilmelidir.

Barker Raporunu İnceleyen Heyetin Raporla İlgili Kanaatleri

Raporu detaylı bir şekilde inceleyen Nizamettin Ali Sav, Mekin H. Onaran ve Şefik Bilkur'dan oluşan uzmanlar heyeti raporla ilgili birçok konuda Barker Heyeti'ne hak verirken bazı konularda ise farklı kanaatte olduklarını dile getirerek önerilen konular hakkında ilgili bakanlıklardan yazılı görüş istemişlerdir. Bakanlıklar tarafından verilen bilgilerden Barker Raporu'nda ileri sürülen tavsiyelerden çoğunluğunun ele alınarak programa bağlandığını veya

⁹⁵Barker Misyonu Raporu (hulasa), 86-87.

fiilen uygulama sahasına konulduğunu, bazı hallerde ise konu ile ilgili kanun tasarılarının hazırlandıđını⁹⁶, bazılarında ise geleneksel politikadan vazgeçilemediğini tespit etmişlerdir. İnceleme Heyeti, Barker'in önerdiği küçük projelerin bir an önce gerçekleştirilmesi gerektiği konusunda hemfikir olmakla beraber İmar ve Kalkınma Bankası'na küçük projelerden ziyade büyük finansman gerektiren ve tetkiki zaman alan projeler için başvurulmasını uygun bulmaktadır⁹⁷.

Tetkik Heyeti, ekonominin koordinasyonunun Başbakanlık makamına verilmesi gerektiği düşüncesini yerinde bulmaktadır. Ancak uygulamanın ortaya çıkaracağı zaruretlere karşısında bütün sorumluluğu başbakanlık makamına yüklemek yerine bir *"Milli Ekonomi Bakanlığı"* kurulmasının daha uygun olacağı düşüncesindedir⁹⁸.

Tetkik heyeti mevcut personel ve yatırım imkânlarından faydalanılarak tahakkukuna girilen işlerle Barker raporunda belirtilen konuların hayata geçirilebilmesi durumunda Türkiye'de yeni bir reform havası ile kalkınma sürecine başlanabileceğini ummakta ve şu genel sonuca varmaktadır⁹⁹:

"Barker Heyeti tavsiyelerinin yerine getirilmesine matuf umumi islahatın tatbikine hükümetçe memur edilecek organın mevcut programları henüz kanunlaşmamış tasarıları ve birçok hallerde derpiş edilen yatırım miktarlarını aşacağı anlaşılan projeleri inceleyerek bunlar hakkında Barker Raporunda hâkim olan ruh ve görüş çerçevesi içinde karar alınması icap edecektir."

Demokrat Parti Programları ve Barker Raporu

Barker raporunda yer alan önerilerin önemli bir kısmı 1950 yılında iktidara gelen Demokrat Partinin 1949 ve 1951 yılındaki büyük kongrelerinin ardından kabul edilen parti programlarında da yer almaktadır. Raporda, ısrarla üzerinde durulan konulardan birisi olan siyasi etkilerden uzak ihtisas heyetlerinin kurulmasıydı. Demokrat Parti programının 22 ve 23. maddesinde bu konuya değinilmiş ve *"Devlet hayatında, bütün idare şubelerimiz için, siyasî tesirler dışında*

---

⁹⁶ CDABCA, 030.01. 00. 00. 134. 873. 8., 3.

⁹⁷ CDABCA, 030.01. 00. 00. 134. 873. 8., 5.

⁹⁸ CDABCA, 030.01. 00. 00. 134. 873. 8., 5-6.

⁹⁹ CDABCA, 030.01. 00. 00. 134. 873. 8., 7.

Barker Raporu: Çok Partili Hayata Geçiş Döneminde İktisadi Kalkınmayı Hızlandırmak Amacıyla Yabancı Uzmanlara Hazırlatılan Örnek İnceleme

ih̄tısas heyetlerince, umumî plân ve programlar hazırlanmasını, ve bunların usul dairesinde kanunlaştırılmasını lüzumlu görmekteyiz” denildikten sonra memurların, her şeyden evvel, halka hizmet duygusu taşımalarının, vazife ve mesuliyet hislerine bağlı ve ehliyet ve ihtisas sahibi olmalarının şart olduğunu belirtmişti¹⁰⁰. Konunun daha sistematik bir şekilde düzenlenebilmesi için uzman heyetlerin görüşlerine başvurulmuştur. Bunların arasında İsviçreli Profesör Leim Gruber tarafından hükümetin isteği üzerine hazırlanan *“İdare Teşkilatı ve Personeli Hakkında Rapor”* dikkat çekicidir¹⁰¹. Çalışma 25 Kasım 1952 yılında tamamlanarak Ekonomi ve Ticaret Bakanı Muhlis Ete’ye sunulmuştur. Ayrıca Birleşmiş Milletler Baş Müşaviri Maurice Chailoux- Dantel’e *“Türkiye’de Devlet Personeli Hakkında Bir Araştırma”* yaptırılmıştır¹⁰².

Barker raporunun eğitimle ilgili önerilerinin önemli bir kısmı de Demokrat Parti programında yer almaktadır. Partinin 1949 yılı programının 34- 42. maddeleri eğitim konusuna ayrılmış ve ilk okuldan üniversiteye kadar gerekli düzenlemelerin yapılması öngörülmüştür. İlköğretim, maarif sistemimizin temelini teşkil ettiği ve burada donanımlı öğretmenlerin görevlendirilmesi gerektiği; Orta tahsil kurumlarının, gerek program ve talimatname, gerek laboratuvar ve kütüphane gibi öğretim vasıtaları bakımından ıslah ve takviyeye muhtaç olduğu belirlenmiştir. Teknik öğretim kurullarının yurdun her tarafında yaygınlaştırılmasının üzerinde durulmuş ve buradan yetişecek elemanların ekonomik kalkınmada görev alması gerektiği yazılmıştır. Üniversitelerin, ilmî ve idarî muhtariyete sahip olmaları üzerinde durulmuştur. Çeşitli ilim şubelerinde çalışmak üzere, üniversite içinde araştırma enstitülerinin kurulması planlanmıştır. Bu düzenlemelerin sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için Barker raporunda da önerildiği gibi yabancı uzmanların görüş ve önerilerine başvurularak raporlar hazırlatılmıştır. Bunların arasında Florida Üniversitesi Eğitim Koleji İlköğretim Kolu Başkanı Prof. Dr. Kate V. Wofford’a hazırlatılan

¹⁰⁰Demokrat Parti Tüzük ve Programı, (15 Ekim 1951), 52-53.

¹⁰¹ Murat Yıldız, *Türk İdare Teşkilatında Rasyonalizasyon: Leimgruber Raporu*, (Nobel yay. Ankara 2020).; Hüseyin Yayman, *Türkiye’nin İdari Reform Politikası*, (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı 2005), 170-173.

¹⁰²Yayman, *Türkiye’nin İdari Reform Politikası*, 84- 91.

“Türkiye Köy İlkokulları” hakkında rapor¹⁰³.; Misseouri Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. John J. Rufi tarafından hazırlanan *“Türkiye’de Orta Öğretim”* raporu¹⁰⁴.; Milletlerarası Çalışma Teşkilatı Ortaokul Merkezi Uzmanı M. Costat’a hazırlatılan *“Türkiye’de Mesleki Okullar”* hakkında raporu¹⁰⁵.; Mesleki ve teknik öğretim sahasında ILO/UNESCO heyetine hazırlatılan *“Erkek Teknik Öğretim İçin Beş Yıllık İnkişaf Raporu”*¹⁰⁶ öne çıkmaktadır.

Demokrat Parti, Barker raporu çerçevesinde sağlık alanında da önemli adımlar atmaya çalışmış ve 1954 yılında 6134 Sayılı Yasa ile, il özel idarelerine, belediyelere ve vakıflara bağlı tüm hastaneleri Sağlık Bakanlığı’na bağlamıştı. Böylece kamuya bağlı hastanelerin yönetimi (SSK, MSB ve Üniversite Hastaneleri hariç) tek elde toplanmış ve tamamen merkezi hükümetin görevi ve sorumluluğuna alınmıştı. Bunun doğal bir sonucu olarak il ve ilçe hastanelerinin sayısı artmış, daha önce yalnızca büyük kentlerde var olan hastane hizmetlerinin tüm yurda yayılmasıyla sayısal anlamda önemli başarılar elde edilmiştir. Ayrıca özel sağlık kuruluşlarının kurulması ve hizmet vermesine sıcak bakılmış ve teşvik edilmiştir¹⁰⁷.

Barker Raporunun önmlle üzerinde durduğu konular arasında yer alan sanayi konusuna Demokrat Parti Programında yer verilmiş ve *“sanayi işleri”* başlığı altında yer alan 43, 44, 45 ve 46. maddelerinde konu değerlendirilerek iktisadi hayatta özel teşebbüs ve sermayesinin esas olduğu belirtilmiştir. *“faaliyet sahaları iyice sınırlandırmak şartıyla özel teşebbüsle devlet teşebbüsünün birbirine engel olmadan ve karşılıklı yardım suretiyle birbirini tamamlayıcı bir ahenk içinde çalışmalarının mümkün ve faydalı olacağı.; özel teşebbüs ve sermayenin istikrarlı ve güvenli çalışması için devlet iktisadi faaliyetlerinin hudutlarının kesin olarak belirlenmesi”* gerektiği

---

¹⁰³Kate V. Wofford, *Köy İlkokulları Hakkında Rapor*, Çev. Fatma Varış, (Ankara: Milli Eğitim 1952).

¹⁰⁴ John J. Rufi, *Orta Öğretim Raporu*, (Ankara: Maarif Basımevi 1956).

¹⁰⁵ M. Costat, *Türkiye’de Mesleki Okullar Hakkında Raporu*, (Ankara: Maarif Basımevi, 1956).

¹⁰⁶ ILO/UNESCO, *Erkek Teknik Öğretim İçin Beş Yıllık İnkişaf Raporu*, Çev. Cihan Zorlu, (Ankara: Maarif Basımevi 1957).

¹⁰⁷ Recep Akdur, *Sağlık Sektörü, Temel Kavramlar, Türkiye ve Avrupa Birliği’nde Durum ve Türkiye’nin Birliğe Uyumunu*, (Ankara: Ankara Üniversitesi 2006), 28.

Yaşar SEMİZ-Güngör TOPLU

Barker Raporu: Çok Partili Hayata Geçiş Döneminde İktisadi Kalkınmayı Hızlandırmak Amacıyla Yabancı Uzmanlara Hazırlanan Örnek İnceleme

ifade edilmiştir¹⁰⁸. 49. maddede de millî servetimiz olan ve memleket için büyük faydalar vadeden balıkçılığın ve her çeşit balık sanayii ve ticaretinin geliştirilmesi için çalışılacağı yazılmıştır.

Özel sanayi yatırımlarını desteklemek amacıyla sermayesinin yarısı Hükümet, öteki yarısı da International Bank for Reconstruction and Development ve bazı Türk bankaları ile sanayicileri tarafından karşılanan 12,5 milyon TL sermayeli Sınai Kalkınma Bankası'nın kurulmasına karar verilmiştir¹⁰⁹. Kuruluş çalışmalarına Ağustos 1950'de başlanan Banka 1 Mart 1951'de faaliyete başlamıştır¹¹⁰. Bankanın amacı özel sanayi kurmak, yabancı ve yerli sermayenin sanayiye iştirakini teşvik, Türk sanayisi ile ilişkili sermaye ve tahvillerin özel mülkiyete intikaline ve özel mülkiyette bulunmasına gayret etmektir¹¹¹.

Sanayi konusunda içinde bulunulan durumun tespiti için 14 Mayıs-14 Haziran 1951 tarihleri arasında İstatistik Genel Müdürlüğü vasıtasıyla "Sanayi Sayımı" yapılmış¹¹², yine 14 Nisan 1951'de Ankara'da Sanayi Kongresi toplanmış¹¹³ ve ardından da detaylı bir sanayi planı hazırlanmıştır¹¹⁴.

Demokrat Partinin programında Barker raporunda detaylı şekilde üzerinde durulan tarım konusuna da yer verilmiştir. Ziraatın, millî gelirin en geniş kaynağını teşkil ettiğine ve nüfusun yüzde sekseninin ziraatla geçindiğine değinilen programda (56-67. maddeler) zirai kalkınmanın ülke kalkınmasının temeli olduğu, bununla birlikte zirai alanda, âlet, çift hayvanı, makine, iyi tohum,

---

¹⁰⁸Demokrat Parti Tüzük ve Programı, (Ankara: Doğu Matbaası 1949), 60- 63.; Demokrat Parti Tüzük ve Programı, (15 Ekim 1951), 57-60.

¹⁰⁹ İzzet Akyol, "Sanayi Bankası", *Ticaret Dünyası*, S. 8, (Şubat 1950).; *Zaman*, (24 Şubat 1950).; Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946- 1960)*, (Ankara: Phoenix Yayınevi 2004), 327.

¹¹⁰ Gıyas Akdeniz, "Türkiye Sınai Kalkınma Bankası", *Yeni İstanbul*, (9 Nisan 1952).; Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, 4. Bas., (Ankara: İmge Kitabevi 2003), 103.

¹¹¹*Cumhuriyet*, 5 Ağustos 1950.

¹¹² Selim Cevat Yazman, "Sanayi Sayımı", *İktisadi Uyanış*, S. 29, (Haziran 1951), 1.; Haluk Cillov, "Türkiye'de Sanayi Sayımları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 13, S. 1-4, (İstanbul, 1952), 215-228.

¹¹³ "1951 Umumi Sanayi Kongresi", *Türkiye İktisat Mecmuası*, S. 33, (Nisan 1951).

¹¹⁴Muhlis Ete, *Türkiye'nin Sanayi Politikası*, (İstanbul: Tan Matbaası, 1956), 106-122.

ilaç ve sair alanlarda eksikliklerin bulunduğu vurgulanarak bunların ÷lke imkânları doğrultusunda giderileceği, çiftçinin işine yarayacak teknik bilgi eksikliğinin tamamlanmasına çalışılacağı belirtilmişti. Demokrat Parti, Barker raporunun önerileri doğrultusunda zirai alandaki eksikliklerin bağımsız bir uzman heyeti tarafından tespiti için yabancı bilim insanlarından faydalanmaya çalışmıştı. Bu doğrultuda 1952 yılında Prof. Fritz Alten'e, 1959 yılında Prof. Fritz Baade gibi alanında uzman isimlere detaylı raporlar hazırlatmıştı¹¹⁵. Ancak Barker heyetinde de yer alan William H. Nicholls'un tespitlerine göre Demokrat Parti Hükümeti'nin zirai kredileri süratle arttırmasına karşılık makine ve teçhizat kredisi dışında, faaliyetlerini kısa vadeli üretim kredisi üzerinde yoğunlaştırmasına rağmen üretim kapasitelerini yükseltme konusunda yetersiz kalmıştı¹¹⁶.

Parti programının 73-78. maddelerinde maliye ve vergi konusunda Barker raporuna benzer ifadeler yer almakta ve mâliye işlerinin, hazine menfaatini halkın menfaatinden ayrı ve üstün görmeyen, iktisadî ve içtimâî prensiplerimize uygun bulunan, bir anlayışla yürütülmesi lüzumuna inandığı belirtilmektedir. Ülkenin iş hacmini daraltan, üretim maliyetlerine doğrudan doğruya etki eden, dış piyasalarla mübadeleyi güçleştiren veyahut hayat pahalılığının sebepleri arasında yer alan vergi ve resimler konusunda gerekli düzenlemeler yapılacağı, vergi sisteminin ıslahı, vergi toplama yöntemlerinin sadeleştirilmesi ve daha emniyetli ve az masraflı hâle getirilmesi suretiyle, yeni vergiler konulmadan devlet gelirin arttırılacağı ifade edilmektedir.

Toplumsal gelişmede başta bayındırlık işleri olmak üzere alt yapı konusuna da değinen parti programında (madde 79- 86) Barker raporunda önerilen konulara değinilmiş ve bayındırlık konusundaki yetersizliğin toplumsal kalkınmayı olumsuz etkilediği belirtilmiştir. Modern yol yapımı tekniğinin büyük vâsitalara ve makinelere ihtiyaç gösterdiği vurgulanarak köy ve bucak yollarının yapının merkezden idaresini, esaslı bir plân içinde yapılabilmesi için yasal değışikliklerin

---

¹¹⁵Nihat Basri Somel, "Fritz Alten'in Birinci Raporu", *Tarım Dergisi*, C. 1, S. 7, (Ocak 1953). 16-27; Fritz Baade, *FAO Türkiye Raporu 1959*, (Ankara: Ziraat Bankası 100. Yıl Yayını, 1962).

¹¹⁶William H. Nicholls, "Türkiye'de Zirai Yatırımlar", *İstanbul Ticaret Odası Mecmuası*, C. 73, S. 5-6, (Mayıs- Haziran 1956), 55., Nicholls, Demokrat Partinin 1951- 53 yılları arasında zirai alandaki başarısında iklim şartlarının etkili olduğunu belirtmektedir. Nicholls, "Türkiye'de Zirai Yatırımlar", 47.

yapılacağı ifade edilmiştir. Ayrıca Devlet Denizyollarının yük ve yolcu nakli inhisarın (tekel) kaldırılacağı ve Türk ticaret mallarının millî vasıtalarla dış pazarlara götürülmesinin destekleneceği belirtilmiştir.

Barker raporunda önemle üzerinde durulan konulardan bir tanesi de yabancı sermayenin Türkiye'ye yatırım yapabilmesi için engellerin ortadan kaldırılmasıyla ilgiliydi. Demokrat Parti'nin 1949 ve 1951 tarihli programlarında yabancı sermayenin Türkiye'de yatırım yapabilmesi ile ilgili bir madde bulunmamaktadır. Buna karşılık 29 Mayıs 1950'de okunan Hükümet Programının İktisadi Cihazlanmamızı Süratlendirmek bahsi altında *"Yabancı teşebbüs sermaye ve tekniğinden geniş ölçüde faydalanabilmenin şartlarını tahakkuk ettirmek ve icaplarını yerine getirmek"* ifadesinin yer aldığı görülmektedir¹¹⁷. Aslında yabancı sermayenin Türkiye'ye gelmesi için 1 Mart 1950'de 5583 sayılı *"Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu"* çıkarılmıştır. Ancak Demokrat Parti Hükümeti bu kanunu yetersiz gördüğü için 30 Temmuz 1951'de yeni bir Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Yasası Tasarısı hazırlayarak TBMM'ye sunmuş ve yasa 9 Ağustos 1951 tarih ve 5821 sayı ile yürürlüğe girmiştir¹¹⁸. Yasanın I. maddesinde *"Memleket ekonomisinin kalkınmasına yarayacak mahiyette olmak, Türk hususi sermayesine açık işlerde kullanılmak, herhangi bir inhisar ve imtiyazı içermemek şartıyla ve sanayi, enerji, maden, bayındırlık, ulaştırma ve turizm sahalarına yatırım yapmak üzere getirilecek yabancı sermaye bu kanunda yazılı hak ve menfaatlerden faydalanacaktır"* denilmekteydi¹¹⁹. Ancak bu düzenleme ile yeterli yabancı sermayenin gelmediği anlaşılınca¹²⁰ yeni teşebbüslere girilmiş ve Türkiye'ye daha çok yabancı sermaye akışını ve yabancı yatırımcıların daha rahat hareket edebilmelerini sağlamak amacıyla, 6209 Sayılı Serbest Bölge Yasası kabul

¹¹⁷TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 9, C. 1, Dördüncü Birleşim, (29 Mayıs 1950), 26.

¹¹⁸Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu Tasarısının meclisteki görüşmeleri için bak., TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 9, C. 9, Yüz altıncı Birleşim, (30 Temmuz 1951), 425-438; TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 9, C. 9, Yüz yedinci Birleşim, (1 Ağustos 1951), 455-477.

¹¹⁹TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 9, C. 9, Yüz altıncı Birleşim, (30 Temmuz 1951), 425 ve 431.

¹²⁰Cihat İrem, "Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu Niçin Meyve Vermiyor?", *Türkiye İktisat Mecmuası*, S. 89, (Ekim 1951), 11-12.

edilmiřtir¹²¹. Yasanın 2. maddesiyle serbest b6lgelerde ithal veya ihrac maksadıyla yapılacak faaliyet ve uygulamalar belirlenmiş; 6. maddesi ile serbest b6lgeler g6mr6k hattı dışında sayılmıştır. 12. maddesi ile serbest b6lgede her t6rl6 yabancı uzman, y6ksek m6hendis, m6hendis, fen memuru ve sair teknisyenlerin Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı'nın izniyle çalışabilecekleri belirtilmiştir.

Demokrat Parti'nin hem parti programlarında hem de h6k6met programlarında Barker raporunda 6nerilenlere y6nelik birçok d6zenleme bulunmasına karşılık b6t6n6yle rapora sadık kaldığı s6ylenemez. 1952 yılı b6te g6r6şmesinde ankırı Milletvekili Kazım Arar h6k6metten Barker raporuna ne derece iltifat g6sterildiğini ve raporun uygulamaya konulup konulmayacağını sormuř¹²² ama net bir cevap alamamıştır.

Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankasının T6rkiye H6k6metiyle ortaklaşa finanse ettiği Barker Raporundan alıntılar yapan Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu ise Barker Heyeti'nin tavsiyelerinde belirtilen 6nerilerin tam olarak izlenmedike, başarıların b6l6k, p6r6k olacağı ve memleketin bir k6şesi kalkındırılmaya çalışılırken diğer k6şelerinden feryatların y6kseleceğini ifade etmiřtir¹²³.

Barker raporunda gerek amme ve gerekse 6zel sekt6re ait yatırımlarla ilgili gelecek beş yıl için kalkınma amacıyla kullanılabilecek kaynaklarla ilgili planlamanın yapılmasının gerekli olduğunu belirtmekteydi. Ancak Menderes H6k6meti planlı kalkınma modeline çok sıcak bakmamıştır. Plansızlık, 1954 yılından başlayarak, 6zellikle yatırımların fazlalığı y6z6nden ekonomik sıkıntıların ortaya çıkmasına neden olmuş, bazı milletvekilleri bu durumu eleştirmişlerdir. Bu eleştirilere cevap veren Menderes konuşmaların hep d6n6p dolaşıp ilim ve plan 6zerine geldiğini, ilim plan, program, proje kelimelerinin kerametinden istifade edilerek politikalarının k6t6lendiğini ifade ettikten sonra konuyu Barker raporuna getirerek planı hazırlattıklarını, ancak

---

¹²¹TBMM *Tutanak Dergisi*, D6nem 9, C. 26, toplantı 4, Yirminci birleşim, (21 Aralık 1953), 350-254.

¹²²TBMM *Tutanak Dergisi*, Devre 9, İçtima 2, Kırk İkinici İnikat, (20 şubat 1952), 383.

¹²³TBMM *Tutanak Dergisi*, Devre 9, İçtima 2, Kırk 66nc6 İnikat, (21 şubat 1952), 433.

Yaşar SEMİZ-Güngör TOPLU

Barker Raporu: Çok Partili Hayata Geçiş Döneminde İktisadi Kalkınmayı Hızlandırmak Amacıyla Yabancı Uzmanlara Hazırlanan Örnek İnceleme

uygulamadıklarını, eğer uygulamış olsalardı, 1954'ten önce iktidarı kaybetmiş olacaklarını ileri sürmüştü¹²⁴.

Demokrat Parti iktidarının ilerleyen dönemlerinde de Barker raporu gündemde kalmaya devam etmiştir. Örneğin 1958 yılı bütçe görüşmelerinde Demokrat Parti Meclis Grubu adına konuşan Servet Somuncuoğlu, Barker Raporunun iktisadi bir plân olmadığını, memleketin kalkınması için ne gibi iktisadi plan yapmak icap ettiğini ve nasıl çalışmak lâzım geldiğini gösteren bir rapor olduğunu belirtmiştir¹²⁵. Somuncuoğlu konuşmasının devamında, eğer plânlama ile neleri yapabileceğimizi Dünya Bankası'na bildirmiş ve bankanın tavsiyelerine göre hareket etmiş olsaydık büyük krediler temin edebilir ve kalkınmamızı bütün dünyanın anladığı ve ilmin kabul ettiği yolda yürümek imkânlarını bulabilirdik demiştir¹²⁶.

Başbakan Menderes ise Barker Heyeti'nin özel sektörü için bir planlama önerisinin bulunmadığını ve zaten böyle bir uygulamayı hükümetinin de arzu etmediğini açıklamıştır. Özel yatırımların önemli bir kısmı memleketin para sisteminin dahi dışında geliştiğini, büyük bir kısmının kredi müesseseleri dışındaki kaynaklardan finanse edildiğini, bu sebeple devletin hususi tasarrufların kullanılma şeklini kontrol etme, hatta nüfuz altında bulundurma imkânının son derecede sınırlı olduğunu, esasen özel yatırımlara dair detaylı bir programın yersiz olduğunu ve özel sektörü bir plana bağlayacak zihniyete sahip olmadıklarını izah etmiştir. Bu konuyu Birinci Adnan Menderes Kabinesi programında da belirtmiş olduklarını hatırlatmış ve ancak devlet bütçesinden

¹²⁴ Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946- 1960)*, 254.

¹²⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 11, İçtima 1, Kırk Birinci İnikat, (21 Şubat 1958), 218. Bütçe görüşmelerinde CHP adına konuşan Kasım Gülek de aynı ifadeleri dile getirmiştir. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 11, İçtima 1, Kırk Birinci İnikat, 21 (Şubat 1958), 226.

¹²⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 11, İçtima 1, Kırk birinci İnikat (20. 02. 1958 Perşembe) 18 ve 226. Barker Heyetinin bir plan tavsiye etmediği konusunda bak. Sami Güven, *1950'li Yıllarda Türkiye Ekonomisi Üzerine Kalkınma Reçeteleri*, (Bursa: Ezgi Kitabevi, 1991), 117-118.; Murat Yıldız, "1945-1960 Dönemi Hazırlanan Yabancı Raporların Türk Sanayi Politikalarına Etkileri", *Turkish Studies, Volume 12/31*, s. 313-314.

yapılacak yatırımlarla İktisadi Devlet Teşekküllerince yapılacak yatırımların programa bağlandığını belirtmiřtir¹²⁷.

Sonuç ve Değerlendirme

Barker raporunda belirtilen öneriler genel mahiyettedir. Bununla birlikte Türkiye'nin kalkınma davasını ana hatları ile ortaya koymu, acilen alınması gereken tedbirleri tespit etmiş ve yatırım yapılması gereken öncelikli alanları belirlemiştir. Ayrıca kamu kesiminde alınacak önlemleri sıralamış ve iki temel konuyu öne çıkarmıştır. Bunların ilki yardımın zorunluluğu, ikincisi de Türkiye'nin kalkınmasına ilişkin sağlam bir programın hazırlanması gerektiğidir.

1950 sonrası iktisadi gelişmelerin yönünü belirlemede etkili bir belge olan rapor, devletin özel sektör için caıp olmayan ulaşım, enerji, haberleşme gibi altyapı yatırımlarını artırılmasının gerekli olduğunu belirtmektedir. Sanayiye, özel yatırımlar için ana genişleme alanı olarak görülmekte ve bu alandaki kamu yatırımlarının azaltılması önerilmektedir. Bu alanda özel girişimin özendirilmesi için gerekli olan yasal düzenlemelerin yapılması gerektiğini belirtmektedir.

Rapor dikkatle incelendiğinde Türkiye'nin devlet eliyle sanayileşme hedeflerinden vazgeçmesi açıkça istenmemekle beraber, sanayinin geri planda tutulup, tarıma öncelik vermesi ve bu alanda uzmanlaşmasını tavsiye etmektedir. Bu yolla Türkiye'nin gelişmekte olan örnek bir tarım ülkesi konumuna getirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Demokrat Parti iktidarının ilk döneminde Barker Raporu devletçilikten liberalizme geçiş sürecinde yol gösterici olarak kabül görse de gelişen bazı önemli olaylar rapora uygun hareket edilmesinin önüne geçmiştir. Raporun uygulanamamasının önemli sebepleri arasında Dünya Bankası'nın Ankara'daki heyetinin başkanı eski Hollanda Maliye Bakanlarından Lieftnick'in her konuda yaptığı müdahaleler ve alınacak ekonomik kararlarda kendisine danışılmasını istemesinin iç işlerine müdahale olarak algılanmasından kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin büyüme sürecinde olayların sanayileşmeyi çok kârlı hale getirmiş olması 1954 ve izleyen yıllarda ithalatın, kredilerin kısılmasıyla düşmeye başlaması, iç ticaret hadlerini hızla

---

¹²⁷TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 11, İçtima 1, Kırk Birinci İnikat, (21 Şubat 1958), 241.

Yaşar SEMİZ-Güngör TOPLU

Barker Raporu: Çok Partili Hayata Geçiş Döneminde İktisadi Kalkınmayı Hızlandırmak Amacıyla
Yabancı Uzmanlara Hazırlatılan Örnek İnceleme

sanayi lehine değişmesi de Barker Raporu'nun dışın çıkılmasında rol oynayan önemli bir etkidir. Bu itibarla raporda ısrarla üzerinde durulan kamu iktisadi kuruluşlarının denetimlerinin artırılarak koordinasyonlarının sağlanması ve bazılarının da satılması konusundaki öneriler hayata geçirilememiş aksine sayıları seçmen kitlesinin arzuları doğrultusunda artırılmıştır. Uygulama bütçeye öngörülemeyen ek yük getirmiştir.

Rapor, Türkiye'nin yabancı sermayeyi ülkeye çekmek yoluyla gelişmesinin hızlanabileceğini, yabancı sermayenin ülkeye yalnız döviz değil, aynı zamanda, ihtiyaç duyduğu teknoloji ve yönetim bilgisini de getireceğini belirtmektedir. Fakat aşırı ölçüde dış kaynak beklentisi içine girmenin sakıncaları da açıklanmıştır. Buna karşılık Menderes Hükümetleri, dünyadaki iktisadi gelişim şartlarını yeterince değerlendirememiş, dış ticaret ve bütçe açıklarını göz ardı ederek kaynak-harcama dengesini kuramamıştır. Bu durum 1954'ten itibaren ekonomik bunalıma girilmesine ve Barker Raporu'nun göz ardı edilmesine sebep olmuştur.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

CDABCA, 030. 01. 00. 00. 134. 573. 8.

CDABCA, 030. 05. 00. 00. 134. 833. 8.

CDABCA, 030. 01. 00. 00. 134. 873. 8.

Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi, yer No: 2/13- 36; Fihrist No: 11095-2- 4.

Resmî Yayınlar

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 8, C. 4, Toplantı 1, 146. Birleşim, 9. Şubat 1947.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 8, 44. Birleşim, 14 Şubat 1947.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 9, C. 1, Dördüncü Birleşim, 29 Mayıs 1950.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 9, C. 9, Yüz altıncı Birleşim, 30 Temmuz 1951.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 9, C. 9, Yüz yedinci Birleşim, 1 Ağustos 1951.

- TBMM Tutanak Dergisi*, Devre 9, İçtima 2, Kırk İkinci İnikat, 20 Şubat 1952.
TBMM Tutanak Dergisi, Devre 9, İçtima 2, Kırk Üçüncü İnikat, 21 Şubat 1952.
TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 9, C. 26, toplantı 4, Yirminci birleşim, 21 Aralık 1953.
TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 8, 14 Şubat 1947 44. Birleşim, s.168, 169.
TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 8, C. 4, Toplantı 1, 19. Şubat 1947 46. Birleşim, s. 248, 255, 261 ve 289.
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 11, İçtima 1, Kırk Birinci İnikat, 20 Şubat 1958.
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 11, İçtima 1, Kırk Birinci İnikat 21 Şubat 1958.

Sürelı Yayınlar

(Kullanılan gazeteler dipnotlarda belirtilmiştir)

- Akşam* (1950)
Cumhuriyet (1948- 1951)
Son Posta (1948)
Vatan (1950- 1951)
Yeni İstanbul (1950- 1952)
Yeni Sabah (1949- 1950)
Zafer (1950)

Kitaplar ve Makaleler

- Akdeniz, Gıyas, “Barker Raporu”, *Yeni İstanbul*, 1 Temmuz 1951.
Akdeniz, Gıyas, “Barker Heyetinin Tavsiyesi”, *Yeni İstanbul*, 10 Temmuz 1951.
Akdeniz, Gıyas, “Barker Heyetinin Tavsiyeleri”, *Yeni İstanbul*, 24 Temmuz 1951.
Akdeniz, Gıyas, “Türkiye Sinai Kalkınma Bankası”, *Yeni İstanbul*, 9 Nisan 1952.
Akdur, Recep, *Sağlık Sektörü, Temel Kavramlar, Türkiye ve Avrupa Birliği'nde Durum ve Türkiye'nin Birliğe Uyumu*, Ankara Üniversitesi bs., Ankara 2006.
Aktan, Reşat, *Türkiye Ziraatına Ait Görüşler*, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası yayını, Ocak 1962.
Akyol, İzzet, “Sanayi Bankası”, *Ticaret Dünyası*, S. 8, Şubat 1950, 1.
Albayrak, Mustafa, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phoenix Yayınevi, Ankara 2004.
Baade, Fritz, *FAO Türkiye Raporu 1959*, Ziraat Bankası 100. Yıl Yayını, Ankara 1962.

Yaşar SEMİZ-Güngör TOPLU

Barker Raporu: Çok Partili Hayata Geçiş Döneminde İktisadi Kalkınmayı Hızlandırmak Amacıyla
Yabancı Uzmanlara Hazırlanan Örnek İnceleme

- Bayer, Muhsin Zekai, "Barker Raporu ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Projeleri",
Türkiye Ziraat Mecmuası, S. 3, Temmuz 1953, 61.
- "Beynelmillel Banka ile Türkiye'nin Münasebeti", *Cumhuriyet*, 3 Mart 1949.
- Cillov, Haluk, "Türkiye'de Sanayi Sayımları", *İ. Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 13, S. 1-4, İstanbul 1952, 199-228.
- Costat, M., *Türkiye'de Mesleki Okullar Hakkında Raporu*, Maarif Basımevi, Ankara 1956.
- Demokrat Parti Tüzük ve Programı*, Doğu Matbaası, Ankara 1949.
- Demokrat Parti Tüzük ve Programı*, 15 Ekim 1951.
- Eroğul, Cem, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, 4. bs., Ankara 2003.
- Ete, Muhlis, *Türkiye'nin Sanayi Politikası*, Tan Matbaası, İstanbul 1956.
- Gürsöy, Bedri, "Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası", *Yeni İstanbul*, 5 Nisan 1950, 5.
- Güven, Sami, *1950'li Yıllarda Türkiye Ekonomisi Üzerine Kalkınma Reçeteleri*, Ezgi Kitabevi, Bursa 1991.
- Himmetoğlu, Hüsnü, "Amerika'nın Türkiye'yi Kalkındırma Programı Ne Olmalıdır– Son Raporlar", *Muhasebe ve Maliye Mecmuası*, S. 61, Eylül 1951, 2-6.
- Ilo/ Unesco, *Erkek Teknik Öğretim İçin Beş Yıllık İnkişaf Raporu*, Çev. Cihan Zorlu, Maarif Basımevi, Ankara 1957.
- İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul 1952, 252-256.
- İrem, Cihat, "Türkiye Ekonomisi Kalkınma Programı İçin Tahlil ve Tavsiyeler- Barker Raporu", *Türkiye İktisat Mecmuası*, S. 36, Temmuz 1951, 13-26.
- İrem, Cihat, "Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu Niçin Meyve Vermiyor?", *Türkiye İktisat Mecmuası*, S. 89, Ekim 1951, 11-12.
- Kara, Bülent, "Türkiye'de Personel Reformu Çalışmalarının Altyapısı: 193– 1960 yılları arasında Yabancı Uzmanların Kamu Yönetimine İlişkin Hazırladıkları Raporlar", *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 30, S. 2, Aralık 2006, 149-162
- Nicholls, William H., "Türkiye'de Zirai Yatırımlar", *İstanbul Ticaret Odası Mecmuası*, C. 73, S. 5-6, Mayıs- Haziran 1956, 55.
- Okyar, Osman, "Türk Devlet Planı Meselesi", *Yeni İstanbul*, 27 Aralık 1949, 3.
- Robinson, Richard D., *The First Turkish Republic- A Case Study in National Development*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 1963.

- Rufi, John J., Orta Öğretin Raporu, Maarif Basımevi, Ankara 1956.
- Semiz, Yaşar, Güngör Toplu, "Cumhuriyet Döneminde Amerikan Emperyalizminin Türkiye'ye Giriş: Thornburg Raporu", *Toplum Bilimleri Dergisi-Journal of SocialSciences*, Aralık / December 2019, 27, 455-484.
- Somel, Nihat Basri, "Fritz Alten'in Birinci Raporu", *Tarım Dergisi*, C. 1, S. 7, Ocak 1953, 16- 27.
- Suvla, Refii Şükrü, "Türkiye ve Marshall Planı", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 10, S. 1- 4, İstanbul 1949, 145- 165.
- Şibay, Esat, "Marshall Planı ve Türkiye", *Çalışma*, S. 27, Nisan, Mayıs, Haziran 1949, 11- 19.
- Tokgöz, Erdinç, *Türkiye'nin İktisadi Gelişime Tarihi (1914-2001)*, İmaj Yayınları, (6. Baskı), Ankara 2001.
- "Türk - Amerikan Dostluğunu Kuvvetlendiren Anlaşma", (Baş yazı) *Cumhuriyet*, 10 Temmuz 1948.
- Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, C. 2.
- Türkiye Ekonomisi Kalkınma Programı İçin Tahlil ve Tavsiyeler- Barker Misyonu Raporu (hulasa)*, Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası Washington (D. C.), 1951.
- "Türkiye'de Marshall Plan", *Türkiye İktisat Mecmuası*, S. 42, Ocak 1952, 42-49.
- Üç yıldız (rumuz), "Türkiye'nin İktisadi Kalkınması", *Yeni İstanbul*, 3 Ocak 1950, 3
- Wofford, Kate V., *Köy İlkokulları Hakkında Rapor*, Çev. Fatma Varış, Milli Eğitim Bs., Ankara 1952.
- Yayman, Hüseyin, *Türkiye'nin İdari Reform Politikası*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara 2005.
- Yazman, Selim Cevat, "Sanayi Sayımı", *İktisadi Uyanış*, S. 29, Haziran 1951, 1-2.
- Yıldız, Murat, *Türk İdare Teşkilatında Rasyonalizasyon: Leimgruber Raporu*, Nobel yay. Ankara 2020.
- Yıldız, Murat, "1945-1960 Dönemi Hazırlanan Yabancı Raporların Türk Sanayi Politikalarına Etkileri", *Turkish Studies*, Volume 12/31, s. 303-318.
- Türkiye İktisat Mecmuası, 1951 Umumi Sanayi Kongresi Özel Sayısı, S. 33, Nisan 1951.

Yaşar SEMİZ-Güngör TOPLU

Barker Raporu: Çok Partili Hayata Geçiş Döneminde İktisadi Kalkınmayı Hızlandırmak Amacıyla
Yabancı Uzmanlara Hazırlatılan Örnek İnceleme

ATAD

- 157 -

EKLER

EK-1

Ankara, 21.8.1951

Başbakanlık
Yüksek Makamına

Şifâhen aldığımız yüksek emirleri üzerine
Barker Misyonu raporunun tetkikini ikmal ederek mütalâfama-
zı bağılı olarak arz ediyoruz. Raporun hazırlanmasında, muhte-
lif Bakanlıklar ve İdarelerden alınan 12 adet raporlardan
istifade edilmiştir. Bununla beraber Heyetimiz fikir istik-
lâfını temamiyle kullanmış ve mütalâfalarını en esaslı nok-
talara inhisar ettirmiş bulunmaktadır.

En derin saygılarımızla

Nizamettin Ali Sav

Bekir H. Onaran

Şefik Bilkur

Nizamettin Ali Sav

Bekir H. Onaran

Şefik Bilkur

030	01				RL	S33	8
-----	----	--	--	--	----	-----	---

Başbakanlıktan aldıkları sözlü emirle Barker Raporunu inceleyen heyetin
yaptıkları incelemenin üst yazısı ve önsözünün ilk sayfası

EK-2

Yaşar SEMİZ-Güngör TOPLU

Barker Raporu: Çok Partili Hayata Geçiş Döneminde İktisadi Kalkınmayı Hızlandırmak Amacıyla
Yabancı Uzmanlara Hazırlatılan Örnek İnceleme

Ö N S Ü Z

Barker Misyonu raporunu tetkik eden Heyetimiz, bu raporda ayrı ayrı temas edilen çeşitli noktalara geçmeden önce, raporda hakim olan ana görüşlere işaret etmeyi ve bunlar hakkındaki mütalâalarını belirtmeyi faydalı görmektedir.

Misyunun raporu esas itibarıyla iki kısımdan te-
rekkep etmektedir: 1) Umumî reform, 2) Envestisman projesi.
330 sayfa kadar tutan mufassal raporun % 90 ı umumî reform ko-
nularına hasredilmiş ve mütebaki % 10 u da yeni bir envestis-
man projesine tahsis edilmiş bulunmaktadır.

Umumî reform kısmına bu kadar geniş bir yer ay-
rılması Heyetimizce de yerinde görülmektedir. Yabancı teş-
kilâtta kredi bulsak da bulmasak da her şeyden önce kendi teş-
kilâtımızda bir çok ıslâhat yapılması gerektiği ve teşkilâtta
mevcut olan bozuklukların memleket ekonomisi bakımından doğu-
racağı zararların dış yardımlarla elde edilebilecek malî ko-
laylıkları paralize edeceği şüphesizdir.

Misyunun ıslâhat tekliflerinden bir çoklarını esas-
sen kendi idarecilerimiz de müşahede etmiş ve bunların ıslâhı
cihetine gerek yeni teşkilât kanunları hazırlamak, gerekse
idarî tedbirler almak suretiyle kısmen de teşebbüs edilmiş bu-
lunulmaktadır. Mamafih Misyon bu tedbirlerden bir çoklarının
daha sür'atle yürütüğünü görmek arzusu karşısındadır.

030	01			134	873	8
-----	----	--	--	-----	-----	---

I

3

Başbakanlıktan aldıkları sözlü emirle Barker Raporunu inceleyen heyetin
yaptıkları incelemenin önsözünün ilk sayfası

EK-3

ATAD

- 159 -

Barker Hey'eti Raporunun, Dış Ticaretimize ait
XII inci faslının tahlil ve tenkidi

Dış Ticaret

Barker Hey'eti Raporunda belirtildiğine göre, Türkiyenin Dış Ticareti, Dünya ticaretinde çok küçük br rol oynamakta ve memleketin millî gelirinin % 10 undan daha az bir miktara balığ olmakta ise de, memleket ekonomisi bakımından, büyük bir ehemmiyeti haiz bulunmaktadır.

Aşağıdaki cetvel, Türkiye'nin Dış Ticaret hacmiyle Mill Geliri arasındaki nisbeti muhtelif seneler zarfında göstermektedir:

Cetvel I
Milyon T.L. olarak

	<u>1938</u>	<u>1948</u>	<u>1949</u>	<u>1950</u>	<u>1951</u>
Dış Ticaret hacmi	295	1.321	1.507	1.537	2.005
Mill Gelir	1.606	7.814	6.950	8.228	9.607
Dış Ticaretin Mill Gelire nisbeti	18,37	16,91	21,68	18,68	20,87

Yukarıdaki cetvelde de görüldüğü veğhile, Türkiye'nin Dış Ticaret hacmi Mill Gelirine nisbetle % 16 il % 21 hadleri arasında tahavvül etmektedir. Son üç sene zarfında, Dış Ticaret hacminde Mill Gelire nisbetle bir artış temayüllü müşahade olunmaktadır.

Mezkr Rapora göre, gıda maddeleri bakımından harice muhtaç olmayan Türkiye'nin, iktisadî kalkınma hareketi için makine ve teçhizat ve bazı maml istihlâk eğyas ithal etmesi zarureti vardır. Türkiye'nin ihracatı ise eğitli zirai maddelerden terekküp etmektedir. Bunların bir çoğu yarı lüks mahiyetinde maddelerden ibarettir.

./.

CUMHURBAŞKANLIğI
İSMEYİNN ARŐIVI
Yer No : 2/13-36
Decimal No :
Print No : 11095-1

Barker Heyeti Raporunun, Dış Ticarete ait 12. kısmının tahlil ve tenkidi ilk sayfa

EK-4

Türkiyenin Ekonomik Kalkınma programı
Cumhuriyet 9 Eylül 1950

M. Barker: "Ekonomik kalkınma için hazırlıyacağımız rapor Türk ekonomisine bir hız verecekse, evvelâ bu raporun benimsenmesi ve hazmedilmesi lâzımdır," dedi

İmar ve Kalkınma bankasının Türkiye'ye gönderdiği heyetin başkanı James Barker
Cumh. 19. 06. 1950
İmar Bankası heyeti
Dün gelen James Barker, banka tarafından gönderilen heyetin Türkiye'de yapacağı tetkikleri izah etti

Uzun bir müddettenberi memleketimizde bulunan Milletlerarası Bankanın Türkiye heyeti başkanı Mr. James M. Barker, dün gece, memleketimizden ayrılmıştır. Milletlerarası Banka müessesisi, memleketimizden ayrılmadan evvel yaptığı basın toplantısında şunları söylemiştir:
«- Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasının ekonomik heyet üyeleri, Türkiye'deki müşahede ve araştırmalarını ikmal ederek Bankaya sunulacak raporu hazırlamak üzere merkezlerine müteveccihen Türkiye'den ayrılıyolar. Bu rapor - Arkan Sa. 2. Sü. 2 de -

Ticaret ve Ekonomi Bakanı Zühtü Velibey, dün sanayicilerin isteklerini dinlerken

Barker heyetinin Türkiye'ye geldiğini bildiren gazete kupuru ile Heyetin hazırlayacakları rapora ilgili görüşünü belirten gazete.